

NASTANEK IN PREMAGOVANJE NOTRANJIH PROTISLOVIJ NA PODROČJU UREJANJA GOZDOV

Dr. ing. Rudolf Pipan

UVOD

Gozd je rastlinska formacija, ki jo je ustvarila narava, preden je bil človek na našem planetu. Ko so se ljudje lotili obdelovanja polja in živinoreje in si tako postavili temelje svojega ekonomskega obstoja, jim je gozd postal glavni sovražnik ali vsaj nasprotnik. Da bi pridobil obdelovalno zemljo, je človek poprej moral uničiti gozd in je moral tako pridobljeno zemljo nenehno braniti, da je ne bi ponovno zavzelo gozdno drevje.

Vprašanje je, zakaj in pod kakšnimi okolnostmi je človek spremenil svoj odnos do gozda in je spoznal ter priznal, da mu je le-ta ne le koristen, temveč celo nujno potreben.

Vsekakor se ni zanimal za obstoj gozdov, dokler so ga le-ti obdajali od vseh strani in je vedno lahko neovirano jemal vse tisto, kar je potreboval: drva za kurjavo, les za stavbe, za orodje in orožje. Iz tega lahko izvajamo logični zaključek, da je gozd postal predmet oziroma cilj gospodarskega prizadevanja šele takrat, ko se je zaradi naraščajočega števila prebivalcev in s tem v zvezi vedno bolj intenzivnega uničevanja gozdna površina skrčila do take mere, da je oskrba z drvni in lesom postala vse težji problem. Take situacije so nastale predvsem v večjih naseljih, v mestih. Tu so se gozdovi hitro in vsakomur opazno krčili, na preostalih površinah pa je bilo vedno manj lesa, ker se je sekalo več, kot je priraščalo. Na gozdnih površinah je ostalo le še drobno drevje, grmovje in šibje. Vsakdo si je lahko predstavljal, da bo kmalu napočil čas, ko bodo tudi ti ostanki gozda uničeni, in vsakdo si je moral zastaviti vprašanje, kaj potem, od kod naj se oskrbuje z drvni. Zavladal je strah, da bo gozd popolnoma uničen. Takrat so si ljudje postavili gospodarski cilj — preprečiti, da bi gozd popolnoma izginil.

Če se vživimo v položaj, ki je postal kot posledica neurejenega in neomejenega uničevanja gozdov, tedaj lahko ugotovimo nekatere nujnosti, ki izvirajo iz samega dejanskega stanja. Predvsem se moramo zavedati, da bodočega obstoja gozda ni mogel zagotoviti katerikoli posameznik, temveč je bilo nujno, da je skupnost, občina ali država, prevzela nase skrb za obstoj gozda. Državna ali občinska oblast je morala svojo voljo uveljaviti tudi s silo, če so posamezniki še naprej hoteli uničevati gozd in ga čezmerno izkoriščati. V tem primeru so bili zakoniti normativi tisti, ki so jamčili dosego gospodarskega cilja, ki pa niso bili cilj posameznikov, temveč celotne skupnosti. Potemtakem se je že

v prvih začetkih gospodarskih prizadevanj za ohranitev gozda pokazalo, da je cilj teh prizadevanj skupna blaginja in da se v ta namen uporabljajo ne le čisto gospodarski ukrepi, temveč tudi oblastni ukrepi, s katerimi razpolaga skupnost.

V tem okviru nas zanima predvsem to, kakšna gospodarska sredstva so uporabljali, da bi zagotovili trajni obstoj gozdov. Ta sredstva se ne razlikujejo bistveno od tistih, ki jih uporabljamo v podobnih gospodarskih situacijah. Če gospodinja peče kruh enkrat na teden, je treba peko razdeliti tako, da se za vsak dan določi, koliko kruha se sme porabiti. Žito žanjemo enkrat na leto, zato je treba letino razdeliti na mesečne obroke, sicer se nam lahko zgodi, da bomo nekaj mesecev pred žetvijo ostali brez kruha. Ker pa drevje počasi raste, celo v nizkem (panjevskem) gozdu potrebuje 15 ali več let, da naraste do uporabnih dimenzij, ni mogoče, da bi se oskrbovali vsakih 15 let z drvni, saj bi se medtem pokvarila. Zato ne delimo na letne obroke količine lesa, temveč površine, na katerih raste drevje. Razdelitev gozdnih površin na letne obroke, na letna sečišča, je tisto sredstvo, s katerim so si mnoge skupnosti v preteklosti spontano in neodvisno druga od druge, zagotovile trajno pritekanje gozdnih proizvodov.

Toda strah, da bi izginili gozdovi, gotovo ni edini razlog, da so se ljudje odločali, da v gozdu vidijo svoj gospodarski cilj, da izvajajo logične zaključke iz spoznanja, da jim je gozd potreben in da je njihova blaginja odvisna od obstoja gozdov. Iz zgodovine vemo, da se je moderno gospodarjenje z gozdovi začelo v zahodni in srednji Evropi, to so dežele, ki so bile od davnine bogate z gozdovi.

Namen naše študije je, da prikažemo, kako si je človeštvo postavljalo vedno nove cilje v svojem gospodarjenju z gozdovi, kako je izbiralo vedno nova pota in sredstva, da bi uresničilo postavljene cilje. Hoteli bi prikazati, kako so se vedno iznova pojavljala nasprotja, nesoglasja med cilji in sredstvi, bodisi da so se cilji zaradi novih družbenih in ekonomskih razmer preživeli in jih je bilo treba zamenjati z novimi, ustrežnejšimi, ali pa se je pokazalo, da dotlej uporabljena sredstva ne ustrezajo več. Iz teh nasprotij se porajajo vedno nove težnje, nova preučevanja in nove metode, da bi uskladili naravne zakonitosti gozdne rasti z družbenimi zakoni in ekonomskimi cilji, ki jih postavlja dnevno življenje. Da ne bo nejasnosti, naj poudarimo, da ne želimo pisati zgodovine razvoja gospodarjenja z gozdovi, temveč je naš namen, da na temelju zgodovinskih primerov čimbolj nazorno prikažemo dinamiko, ki nastaja zaradi sprememb v ciljih in metodah gospodarjenja z gozdovi. Vse to pa delamo zaradi tega, da bi lažje in popolneje razumeli sedanost in njene razvojne težnje.

I. NASTAJANJE NOVIH GOZDNOGOJITVENIH OBLIK

1. Nizki in srednji gozd

Spredaj smo omenili, da je bil strah, da bi gozd popolnoma izginil, tisti neposredni razlog, zaradi katerega so se ljudje lotili nalog, kako bi napravili red v gospodarjenju z gozdovi. Ne smemo si pa misliti, da je skrb za bodočnost gozdov v vsakem primeru zavzela oblike panične zaskrbljenosti. Mnogo je verjetnejše, da je zanimanje za vedno bolj očitne spremembe v okolnih gozdovih postopoma dozorevalo do take mere, da se je iz tega porodilo spoznanje, da je treba nekaj storiti, da bi se zagotovila trajna oskrba z drvni. Če bi upo-

rabili današnje izrazje, bi rekli, da so prevladovale avtarkične težnje in so se odločili, da si oskrbo z drvmi ustvarijo na lastni gozdni proizvodnji. Toda pot od načelne odločitve do dejanske organizacije lastne proizvodnje ni bila niti lahka niti kratka. Sam način, kako naj se zagotovi trajnost dotekanja gozdnih proizvodov, jim gotovo ni delal največjih preglavic, saj metode racioniranja dobrin pa tudi proizvodnih sredstev spadajo med najstarejše gospodarske ukrepe. Razdelitev gozda na letna sečišča torej ni nič drugega kot uporaba splošno znanega ekonomskega načela na ožje področje gospodarjenja z gozdom.

Pred uveljavitvijo obveznega režima so ljudje sekali povsod po gozdnih površinah, povsod pa so tudi pasli, saj tudi paša živine spada med najstarejše oblike gospodarjenja. Če pa se na isti gozdni površini seka in pase, tedaj živina obgrize mlade poganjke iz štorov, tako da polagoma degenerirajo. Ob taki praksi ni mogoče vzgojiti nizkega gozda, temveč nastajajo le grmišča. Pogoj za uveljavitev redne gozdne proizvodnje je, da se prepove paša v gozdu, zlasti pa v nizkem gozdu. Gospodarski interes gozdne paše in gospodarski interes redne proizvodnje drv sta se pojavila kot dve nasprotji, ki se med seboj izključujeta.

Jugoslavija je znana kot dežela, v kateri je relativno največ grmišč. To pomeni, da niti predniki niti sodobniki niso mogli ločiti pašnika od gozda in tako zagotoviti nemotene proizvodnje na enem in drugem področju. To pa hkrati tudi pomeni, da organi državnih in lokalnih oblasti niso posvečali tem vprašanjem večje pozornosti, ker brez intervencije oblastnih organov ni mogoče preprečiti samovolje posameznikov, ki hočejo nadaljevati podedovano tradicijo, da se pase in seka povsod, kjer se najde priložnost. Potemtakem lahko rečemo, da je smer splošne politike eden od nujnih faktorjev, od katerega je odvisno, ali se bo razvilo in obdržalo gospodarjenje z gozdovi po določenem načrtu. Če se splošna politika — morda bi bolje uporabili izraz: javnost — ne zanima za gospodarjenje z gozdovi, tedaj se ne more uveljaviti načrtno gospodarjenje z gozdovi. Zaradi tega ni čudno, če v Jugoslaviji skoraj ne poznamo urejenih nizkih gozdov. Tudi Slovenija jih nima, od drugih republik se razlikuje le po tem, da ima relativno najmanj degradiranih, neurejenih nizkih gozdov oziroma grmišč. Prava domovina nizkih gozdov je bila Francija in tudi — v nekoliko manjši meri — nemške dežele. Zlasti v Franciji je avtarkična misel ožje lokalne samooskrbe pognala tako globoke korenine, da se njeni vplivi opažajo še danes, toda o tem pozneje.

Težnja po uveljavitvi lokalne samooskrbe z drvmi je zlasti v Franciji rodila nove gozdnogojitvene oziroma gozdnogospodarske oblike. Medtem ko v neurejenem gozdu ponekod le še najdemo kakšno debelejšo drevo, ki je primerno za tehnične namene, pa taka debelejša drevesa zastonj iščemo v urejenih nizkih gozdovih s krajšo obhodnjo. Absolutno pomanjkanje gradbenega lesa v urejenih nizkih gozdovih se je pokazalo kot največja pomanjkljivost tega načina gospodarjenja. Pokazalo se je torej, da uporabljeno sredstvo ne ustreza popolnoma avtarkičnemu gospodarskemu cilju. Ugotovitve o pomanjkljivosti so postale gonilne silnice, iz katerih se je rodil nov gozdnogospodarski sistem, ki je dobil ime »srednji gozd«. Če je glavna pomanjkljivost nizkega gozda v tem, da ne daje nobenega gradbenega in drugega tehničnega lesa, tedaj se temu lahko pomaga tako, da nekatere najlepše, najravnejše in najbolj rastljive poganjke pustimo rasti še naprej. Tako izbrani osebki se pustijo rasti tako dolgo, dokler ne dosežejo tistih dimenzij, ki jih gospodarstvo potrebuje. Pri vsaki

sečnji se izbere nekaj takih odličnjakov, da prežive svojo generacijo, tako dobimo na isti površini drevesa različnih starosti, in sicer so njihove starosti mnogokratniki osnovne obhodnje, ki velja za nizki del sestojev. Čeprav je osnovna ekonomska misel, iz katere se je rodil nizki gozd, sila preprosta in lahko razumljiva, je tehnična izvedba zahtevala ne le izredno gozdarsko-tehnično spretnost, temveč tudi poglobljeno znanstveno preučevanje. Iz mnogih znakov lahko sklepamo, da je srednji (panjevsko-semenski) gozd postal pravi ljubljenec francoskih gozdarjev, ker je odpiral široke možnosti strokovne in znanstveno raziskovalne uveljavitve. Potrebna so bila poglobljena preučevanja, da bi dognali najustreznejše zaporedje letnih sečišč, omrežja prometnih naprav, izbiro drevesnih vrst, izbiro osebkov za podaljšano obhodnjo, zlasti pa je bil zahteven problem, kako doseči najoptimalnejši prostorni raspored nadstojnih dreves, da se med seboj ne bi ovirala v rasti, zlasti pa, da ne bi zavirala priraščanja podraslega nizkega gozda. Ponekod se je uveljavila kombinacija, da so nadstojna drevesa gojili iz semenjakov, ki so jih po zapleteni tehniki vnašali med štorovce. Morda je prav ta tehnična zahtevnost in zapletenost glavni vzrok, da so se v Franciji obdržali srednji gozdovi še dolgo potem, ko se je njihova ekonomska osnova že usodno omajala. Ekonomska zamisel avtarkične lokalne samooskrbe je upravičena le v razmerah, ko je blagovni promet nerazvit in dokler so drva edini dostopni vir kalorične energije. Če se te osnovne okolnosti spremene, če se kot gorivo začne uveljavljati ne le elektrika, premog in plin, temveč tudi kurilno olje, če se kot gradbeni les vedno bolj zametuje les listavcev in se zamenjuje z iglavci in tudi z drugim gradbenim materialom, tedaj nizki gozd in z njim povezani srednji gozd postaneta ekonomski absurd. Nemci so že dokaj zgodaj uvideli, da srednji in nizki gozdovi postajajo gospodarski nesmisel, in so temu ustrezno ukrepali. V Franciji so se pa ljubitelji srednjih gozdov dolgo časa uspešno upirali toku časa. Zato pa v najnovejšem času ta gozdno-gospodarski sistem doživlja pravo katastrofo. Naenkrat so vsi spoznali, da tako gospodarjenje z gozdovi nikamor ne vodi, in sedaj iščejo izhode, da bi ga čimprej in radikalno odpravili. Če danes beremo o velikih tovarnah celuloze iz lesa listavcev, ki se grade v Franciji, tedaj se moramo zavedati, da so ti pojavi neposredna posledica totalnega poloma sistema nizkih in srednjih gozdov.

2. Rudniški gozdovi

Avtarkične ekonomske koncepcije so odločilno vplivale na oblikovanje gozdnogospodarskih ciljev in s tem na oblikovanje nizkih in srednjih gozdov, toda to niso osamljeni primeri njihovega uveljavljanja. Iz zgodovine naše dežele nam je znano, da so že v srednjem veku posamezni rudniki dobili v izkoriščanje prostrane gozdne površine, da bi iz njih krili svoje potrebe. Tukaj gre za vertikalno povezavo proizvodnje pomožnih sredstev in glavnega proizvoda. Med številnimi primeri iz starejše zgodovine naše ožje domovine naj omenim le idrijski rudnik, ki je potreboval razmeroma majhne količine jamskega lesa, poleg tega pa zelo velike količine bukovih drv za topilnice in tudi za deputate rudarjev. Ne bi bilo težko dokazati, da je bil prav rudnik tisti, ki je odločilno vplival na razmerje drevesnih vrst v idrijskih gozdovih pa tudi na gojitveno obliko. Toda nas bolj zanimajo primeri iz novejšega časa. Skoraj vsi naši rudniki so si tudi v novejšem času prizadevali, da si pridobe lastne gozdove, v katerih bi proizvajali ves jamski les za svoje potrebe. Toda razvoj je

pokazal naslednje: če so rudniki hoteli ostati ali pa postati konkurenčni, so morali izpopolnjevati svojo mehanizacijo in racionalizacijo dela, to pa je avtomatično vodilo do tega, da so morali povečati svojo proizvodnjo. S tem se je seveda povečala tudi poraba jamskega lesa. V takih razmerah je kmalu postalo jasno, da se rudniki ne morejo igrati z avtarkičnimi težnjami lastne proizvodnje jamskega lesa, temveč se morajo nasloniti na tržišče, ki naj jim zagotavlja potreben les. V Sloveniji ni bilo težko v redni proizvodnji gozdnih gospodarstev zagotoviti približno 110.000 do 120.000 m³ jamskega lesa, s čimer so bile potrebe rudnikov krite. Zaradi tega rudniki niso nasprotovali, ko so njihove gozdove vključili med tiste, s katerimi gospodarijo gozdna gospodarstva.

Drugačen pa je bil položaj v deželah, ki so zelo bogate premoga, imajo pa zelo malo gozdov. Kot tipičen primer vzemimo Belgijo, v določeni meri pa to velja tudi za Nizozemsko. V teh deželah so bile tudi v najnovejšem času močne težnje, da bi z lastno proizvodnjo jamskega lesa zboljšali svojo zunanjetrgovinsko bilanco. Po vsem svetu so iskali drevesne vrste, ki bi najbolj ustrezale njihovim potrebam, in so se končno odločili za japonski macesen in korziški bor. Glede na predvideno proizvodnjo jamskega lesa so iskali take drevesne vrste, ki hitro dosežejo kulminacijo svojega prirastka, tako da drevje v čim krajšem roku doseže tiste dimenzije, ki so potrebne za jamski les. Les so gojili in goje še dandanes v plantažah z obhodnjo 30 in manj let. Če pa pomislimo na svetovno krizo premoga, zaradi česar v zahodni Evropi zapirajo vedno več rudnikov, se moramo vprašati, kakšna bo usoda teh plantaž, saj obhodnje ne kaže podaljševati, ker bo tekoči prirastek nenehno in občutno padal.

3. Enodobni gozdovi

V naravi najdemo dosti primerov, ko brez sodelovanja človeka nastanejo na velikih površinah gozdovi, katerih drevje je skoraj enake starosti. Če je strela zanetila gozdni požar, tedaj so na pogoriščih nastali posebno ugodni pogoji za pomlajevanje z drevesnimi vrstami z lahkim semenom, ki ga raznaša veter. To velja predvsem za tako imenovane pionirske drevesne vrste, ki ne potrebujejo nobene zaščite oziroma zastora v prvi mladosti. Semkaj spadajo vse vrste topolov, vrbe, breza, pa tudi bor in smreka. Zato lahko rečemo, da je enodoben sestoj gojitvena oblika, ki se samostojno pojavlja v naravi in nastaja brez sodelovanja človeka. V naših srednjeevropskih razmerah pa so naravni enodobni gozdovi zelo redki, ker so naše glavne drevesne vrste, kot bukev, jelka, v določeni meri celo smreka, v prvi mladosti občutljive na zgodnje in pozne pozebe, razen tega pa so sposobne, da v določeni meri prenašajo zasenčenje, tako da se uspešno razvijajo pod zastorom starih dreves. Zaradi takih naravnih pogojev enodobni gozdovi v srednje in zahodnoevropskem prostoru niso mogli nastati brez odločilnega poseganja človeka v naravne procese.

Vprašamo se, kateri so bili gospodarski razlogi, zaradi katerih se je človek odločil, da bo preusmeril delovanje naravnih sil tako, da bodo nastali enodobni gozdovi.

Da bi dobili odgovor na to vprašanje, moramo upoštevati vrsto faktorjev, ki so pri tem sodelovali.

Najprej moramo opozoriti, da sta nizki in srednji gozd tisti obliki gozdne rasti, ki nastaneta izključno kot posledica določenega načina izkoriščanja gozda

po človeku. Gotovo je, da se tudi v prosti naravi posamezna drevesa razvijajo iz štorov, ne moremo pa si predstaviti, da bi v naravnih okolnostih na strnjjenih površinah nastal sestoj, v katerem bi vsa drevesa pognala iz štorov. Narava po pravilu obnavlja gozdove s tem, da nove generacije skalijo iz semena. Če torej govorimo o enodobnih gozdovih, imamo v mislih sestoje, ki so vznikli iz semena. Tudi naravni pragozdovi so vznikli iz semena, iz česar sledi, da je poreklo iz semena skupno naravnim pragozdovom kot tudi umetnim enodobnim gozdovom.

Iz zgodovinskih podatkov je znano, da so se enodobni umetni gozdovi semenci začeli uveljavljati v Nemčiji v XVI. stoletju in so se odtod razširili po vsem svetu. Iz nemške strokovne literature tudi zvemo, kateri so bili odločilni momenti, ki so pri tem sodelovali. Moramo se vživeti v razmere, ki so vladale v Evropi pred kakimi 300 leti. To je bila doba, ko je bil fevdalni gospodarski družbeni sistem še pri moči, čeprav so se že čutili vplivi centralne državne oblasti, ki si je skušala podrediti fevdalne velikaše. Le-ti so bili legitimni lastniki ogromnih gozdnih površin, pravzaprav so bili vsi obstoječi gozdovi last posameznih fevdalcev, kamor prištevamo tudi gozdove, ki so pripadali vladarju. Izjeme so bili le gozdovi posameznih mestnih občin, ki so služili oskrbi teh mest.

V obdobju, ko je les imel le izjemoma tržno vrednost, so gozdovi služili fevdalnemu gospodarju predvsem kot lovišča, hkrati pa tudi za kritje naravnih potreb fevdalnih podložnikov. Med te potrebe, za katere je fevdalni gospodar moral skrbeti v lastnem interesu, ne štejemo le potreb po kurivu in stavbnem ter drugem tehničnem lesu, temveč je gozd služil tudi kot pašnik in tudi steljo so nabirali v njem. Vsi gozdovi so bili obremenjeni s tako imenovanimi servitutnimi dajatvami oziroma pravicami, ki jih je fevdalni gospodar moral priznati. Iz številnih opisov tedanjih razmer ugotavljamo skupno okolnost, da fevdalnim gospodarjem ni uspelo, da bi v svojih gozdovih uveljavili določen red. Gospoda, kakor tudi podložniki so izkoriščali gozdove na tako imenovani prebiralni način. Strokovna literatura je takemu načinu izkoriščanja dala ime »neurejena prebiralna sečnja«. V praksi je to dejansko pomenilo, da je vsakdo sekal tam, kjer mu je bilo bližje, sekal je tisto drevje, ki je najbolj ustrezalo njegovim namenom porabe, pri tem pa je skušal svoj cilj doseči s čimmanje truda. Od posekanega drevja je uporabil le tiste dele, ki jih je lahko transportiral. Če k temu dodamo še okolnost, da se je povsod v teh gozdovih pasla grajska in kmečka živina, in upoštevamo, da so si pastirji vedno prizadevali, da zažgo manjše ali večje površine gozda, da bi dobili boljšo pašo, tedaj si lahko predstavljamo podobo tistih gozdov.

Pa tudi v primerih, če so trgovci kupovali les v grajskih gozdovih, jim je fevdalni gospodar, če je hotel priti do denarja, moral dovoliti, da so si sami izbirali, kje in kakšno drevje hočejo posekati.

Vsakdo, kdor je imel kakršenkoli posel v gozdu, je moral ugotoviti, da je v gozdovih v zvezi s porastom števila prebivalstva zavladal strašen nered. Nered je postal splošna nadlega, ki je oviral vse, zlasti pa fevdalne gospodarje. Oviral jih je pri lovu, nered je onemogočil vsako kontrolo in pregled o obsegu servitutnih izkoristkov, nered je odbijal tudi kupce, ker so vedno težje našli takšno drevje, ki so ga potrebovali.

Iz takega stanja se je rodil tudi neposreden gospodarski cilj: vprašanje se je glasilo, kako napraviti red v gozdovih. Zahteva po uveljavljanju reda v

gozdu je bila tako močna in tako nujna, da je zasenčila vse druge ozire. Lahko bi rekli, da je prevladalo načelo: Red za vsako ceno! Kako močna je bila težnja za uveljavljenjem reda v gozdu, lahko dojamemo iz razprav starih klasikov nemškega gozdarstva, kot so bili Beckmann, Hartig, Cotta in tako dalje.

Kako naj se uresniči tako zaželeni red v gozdu? Vzor so jim bili vsekakor nekateri nizki gozdovi, v katerih so z razdelitvijo na letna sečišča ustvarili tako rekoč popoln red. Graščinski organi, ki so prvi poskušali po vzoru nizkih gozdov urediti tudi visoke (semenske) gozdove, so bili po svojem glavnem poklicu lovci. Zato ni čudno, če so o nekaterih osnovnih odnosih v gozdu imeli le meglene pojme. Vedeli so, da mora biti število sečišč uskladen z dolžino obhodnje, ta pa mora ustrezati tehničnemu cilju, torej dimenzijam dreves, ki jih gospodarstvo potrebuje. V prvih poskusih so uporabili izredno majhno število letnih sečišč, po podatkih H. Martina okrog 60. Postopoma so se prepričali, da je takšna obhodnja absolutno prekratka. Sicer pa ni treba navajati primerov iz tujih dežel, ker lahko najdemo tudi v naši ožji domovini zelo poučne primere prvih poskusov ureditve visokih gozdov.

Leta 1770 je gozdar Flammek sestavil gozdnogospodarski načrt za Trnovski gozd s tem, da je celotno gozdno površino razdelili na 120 oddelkov, ki so hkrati pomenili tudi letna sečišča. Nimamo podatkov o tem, ali so ta načrt dejansko tudi izvajali, pač pa vemo, da je že leta 1812 gozdar Schneider sestavil nov načrt, in sicer na novih osnovah, o katerih bomo govorili pozneje. Dejstvo, da so se že po 40 letih lotili sestave popolnoma novega načrta, dovolj jasno dokazuje, da se Flammkov načrt v praksi ni mogel uveljaviti. Dandanes bi lahko navedli celo vrsto pomanjkljivosti, ki jih sestavljaec ni upošteval, ker jih ni poznal, vendar se bomo omejili le na nekatere pripombe. Predvsem naj omenimo, da se ta sistem sploh ni oziral na zakone gozdne narave, saj za 120 let naprej ni mogoče predvideti razvoja gozdne rasti. Zanimivo pa je, da je tak sistem uveljavil pruski kralj Friderik, slavni vojskovodja, ki je svojo vojaško miselnost prenesel tudi na gospodarjenje z gozdovi. Z železno disciplino in glede na precej preproste rastiščne pogoje na pruskih peščenih ravninah se je ta sistem v borovih gozdovih še dokaj dobro obnesel. Povsod drugod pa so kmalu spoznali, da na tej osnovi ne morejo zgraditi rednega gospodarjenja z gozdovi. Lahko bi rekli, da je razdelitev celotne gozdne površine na letna sečišča v visokih gozdovih pravi šolski primer strokovnega primitivizma in enostranske omejenosti pri reševanju gospodarske problematike visokih gozdov. Toda kljub vsem pomajkljivostim so ti prvi poskusi vendarle ustvarili temelje, na katerih se je razvijalo gospodarjenje z gozdovi v naslednjih stoletjih. Kot glavno značilnost tega razvoja bi lahko navedli dejstvo, da so nenehno odkrivali pomanjkljivosti sistema, odkrili pa so tudi sredstva, da ugotovljene napake odpravijo s tem, da so uvajali nova sredstva, nove načine, nove variante gospodarskih prijemov in tehnoloških metod. Za moderno gospodarjenje z gozdovi je značilno, da upošteva vedno večje število faktorjev, od katerih je odvisen uspeh gospodarjenja. Medtem ko so prvi urejevalci visokih gozdov imeli pred očmi le en cilj, da napravijo red v gozdovih, moderni urejevalci sicer ne zametujejo načela o redu, toda ta red ni več navadna šablona, temveč je postal zapleten sistem ravnovesja med vedno številnejšimi proizvodnimi faktorji.

Skušajmo v najkrajšem pregledu skicirati dinamiko teh sprememb!

Nered v gozdovih je bil tisti neposredni povod, da so se lotili urejanja in so pri tem vso gozdno površino razdelili na geometrične like. Pri nenoličnosti zarasti je nujno prišlo do tega, da so nekateri oddelki vsebovali znatne lesne zaloge, medtem ko so bili drugi na pol prazni. Iz tega so sklepali, da načelo delitve gozda po površinah ni dobro, temveč bi bilo bolje, če bi površine razdelili tako, da bi vsako letno sečišče vsebovalo približno enake lesne zaloge. S tem bi dosegli enakost letnih sečnih lesnih mas, toda to bi pomenilo, da se v nekaterih letih zbira letni etat na velikih površinah, drugič pa na majhnih površinah z enako lesno zalogo.

Če se je pokazalo, da delitev gozdnega kompleksa na enake površine letnih sečišč ni bila dobra, se je prav tako pokazalo, da delitev po dejanskih lesnih zalogah tako rekoč vzdržuje dotodanje neurejeno stanje. Iz tega se je porodila misel, da je treba kombinirati obe načeli. Postavili so si torej cilj, da letno uživanje uredi tako, da se sečnje realizirajo na približno enakih površinah in da pri tem napadejo letno približno enake količine lesa. Ta enakost letnih užitkov je bila potrebna z ozirom na tedanje obremenitve vseh gozdov z raznovrstnimi servituti.

Spređaj nakazana kombinacija čimbolj izravnanih površin in hkrati tudi lesnih mas se ni mogla uresničiti z vnaprejšnjo delitvijo celotnega gozdnega kompleksa na letna sečišča, saj je tveganje oziroma neizvedljivost takšne razdelitve postala že vsakomur jasna. Vprašanje, na katero so morali odgovoriti, se je glasilo: kako poenostaviti prostorno razdelitev gozda in se pri tem izogniti tveganju, ki izvira iz tega, da gozdni oddelek hkrati pomeni tudi letno sečišče. Problem so rešili tako, da so gozdni kompleks razdelili na tako imenovane »periode«, to se pravi na površine, ki so vsebovale po 20 letnih sečišč. V okviru teh period so lažje izravnavali razlike med posameznimi letnimi užitki, hkrati pa je taka razdelitev pomenila tudi poenostavljenje geodetskih nalog. Prostorno zaporedje letnih sečišč se je lažje prilagodilo terenskim razmeram. Pri tem so tudi lažje upoštevali faktorje, ki so jih prej zanemarili, smer naravnega vetra, relief terena, ki je narekoval smer izvoza itd.

V začetku skoraj absolutno uveljavljeno načelo reda je zahtevalo, da se gozdno gospodarstvo osvobodi odvisnosti od uspeha naravnega pomlajevanja. Načelo umetnega pomlajevanja se je v začetku uveljavljalo enako brezkompromisno kot samo osnovno načelo reda. Kmalu se je pokazalo, da dosledno izvajanje umetnega pomlajevanja in obnove gozdov ni povsod izvedljivo, zlasti ne v bukovih in jelovih gozdovih, ker te drevesne vrste zahtevajo v mladosti zastor nadstojnih matičnih dreves — semenjakov. V sistemu gospodarjenja z gozdovi se je uveljavil nov element, nov instrument gospodarjenja, in sicer naravno pomlajevanje. Iz tega se je razvil sistem oplodnih sečenj na velikih površinah. Izvajanje oplodnih sečenj je zahtevalo mnogo bolj poglobljeno poznavanje naravnih zakonitosti kot pa bolj ali manj mehanično izvajanje setve ali sadnje gozdnih sadik. Gozdarske šole so postale nujnost in so s časom dosegle stopnjo fakultet na visokih šolah.

Izvajanje oziroma podrobno načrtovanje oplodnih sečenj, zlasti v bukovih in jelovih gozdovih je postalo najbolj priljubljeno opravilo gozdarskih strokovnjakov. Pokazalo se je sicer, da so se pri tem mešani gozdovi jelke in bukve vse bolj spreminjali v čiste bukove sestoje, ker je bil uspeh naravnega pomlajevanja jelke mnogo manjši, toda tak razvoj tedanjih gozdarjev ni motil, saj je bila bukev glavni vir kalorične energije. Toda ta »zaljubljenost« nemških

gozdarjev v bukove gozdove je rodila odpor na drugi strani. Dejstvo je, da je enodoben bukov gozd toliko lepši, kolikor je starejši. Ni dvoma o tem, da so si nemški gozdarji, in za njimi tudi mnogi drugi prizadevali izoblikovati bukove gozdove z mogočnimi in lepo oblikovanimi drevesnimi orjaki. Brez pomislekov so podaljševali obhodnjo, dokler ni postalo očitno, da se je drevje že približalo mejam fizične zrelosti, ko začenja po naravnih zakonih propadati, les pa se kvari.

Da bi lažje razumeli posledice takega razvoja, se moramo najprej informirati o času, ko se je to dogajalo. Že v začetku XIX. stoletja je bil fevdalizem kot družbeni sistem v zahodni Evropi premagan. Centralistično urejena država je prevzela v svoje roke vso oblast, fevdalni aristokrat je mogel izvajati oblasne funkcije le kot državni funkcionar. Zato so fevdalni lastniki gozdov že pred segregacijo, zlasti pa po njej, začeli v gozdu gledati vir denarnih dohodkov. Stalno pritekajoči dohodki od gozdov so postali glavni, če ne že edini temelj njihovega ekonomskega obstanka, omogočali so jim, da so živeli na plemenitaški način tudi potem, ko so že izgubili oblast. Postali so torej gozdni velepomestniki, njihovi dohodki pa so bili odvisni od stanja gozdov, ki so jih prinesli s seboj v novo dobo. Tisti, ki so imeli bogato založene gozdove, so s sečnjo na majhnih površinah, ki je ustrezala dolgi obhodnji, ustvarili visoke etate in s tem visoke denarne dohodke. Tisti pa, ki so imeli že izčrpane gozdove, so slabo odrezali. Iz takšnih okoliščin se je porodilo ekonomsko načelo, da je cilj gozdnega gospodarstva v tem, da zagotovi čimvečjo rento od gozdov, sredstvo za doseg tega cilja pa so bile dolge obhodnje.

Toda že sredi XIX. stoletja so ideje kapitalističnega gospodarskega sistema postale tako razširjene in tako močne, da so vplivale tudi na usmerjanje gospodarjenja z gozdovi. Proti načelu najvišje gozdne rente so se uprli mlajši gozdarski strokovnjaki, naj omenim le Presslerja, ki so se v svoji borbi proti konservativnim silam držali načel, za katera so mislili, da so kapitalistična. Opozarjali so, da prestari gozdovi slabo priraščajo, torej so podobni kapitalu, ki prinaša mnogo nižje obresti, kot so v danih pogojih dosegljive. Poudarjali so, da uspešnosti gospodarjenja z gozdovi ne gre presojeti s stališča absolutne višine gozdne rente, temveč, da kot merilo uspešnosti — rentabilnosti — lahko uporabimo le dolgoletno poprečje dohodkov, preračunanih na enoto površine. Njihova gospodarska načela so v strokovni literaturi dobila ime »teorija največje čiste zemljiške rente«. Ne bomo podrobneje razpravljali o tej teoriji, o polemikah med njihovimi pristaši in nasprotniki, ki so dolga desetletja polnila strani strokovnih revij in knjig, vendar menimo, da nekatera njihova načela še dandanes v polni meri veljajo. Pristaši te teorije so bili tisti, ki so povsod naglašali, da ima kopičenje lesnih zalog le tako dolgo svojo ekonomsko upravičenost, dokler pomeni adekvatno ali pa relativno še večje povečanje prirastka. Da bi to načelo, ki je bistvo njihovega sistema, tudi vsestransko dokazali, se niso omejili le na teoretične polemike, temveč so organizirali in dali spodbudo tudi za temeljita znanstvena raziskovanja o poteku priraščanja v sestojih, kakor jih dotlej niso nikjer poznali. S svojimi raziskavami so dokazali, da je prirastek posameznega drevesa, pa tudi vsakega enodobnega sestoja, funkcija starosti, torej so precizirali vlogo časa kot proizvodni faktor. Rezultati teh izrednih znanstvenih prizadevanj so zbrani v donosnih tablicah.

Ko so bile objavljenje prve donosne tablice, so vzbudile po vsem svetu pravo navdušenje. V njih so gozdarski krogi videli sredstvo, ki bo omogočalo, da z minimalnimi dopolnilnimi raziskavami ugotovimo točen razvoj v bližnji prihodnosti, da precizno doženemo produktivno zmogljivost vsakega sestoja s tem, da izmerimo nekoliko drevesnih višin in tako vsak sestoj uvrstimo v določen bonitetni razred. Seveda se je tudi tukaj pokazalo, da so bila ta pričakovanja pretirana, pokazalo se je, da donosne tablice za posamezne drevesne vrste nimajo splošne veljave, temveč izražajo rastne odnose področja, kjer so zbrani podatki za njihovo konstrukcijo. Tudi srednja višina sestoja ni zadosti zanesljiv pokazovalec proizvodne zmogljivosti rastišča, zato dandanes uporabljajo za bonitiranje oziroma klasifikacijo druga pomožna sredstva: višino vladajočih dreves v sestoj, ali pa — kar je še boljše — dolgoletno (stoletno) poprečje celotnega prirastka na enoti površine. Toda čeprav donosne tablice niso brezhibne in univerzalno pomožno sredstvo, so pa še vedno ogledalo splošnih rastnih zakonov za enodobne sestoje in pripomoček za pocenitev urejanja gozdov.

Ena od posledic teorije največje čiste zemljiške rente je bila tudi ta, da so zlasti pod vplivom donosnih tablic začeli radikalno skrajševati obhodnje, češ da je sestoj treba posekati v času, ko je dosegel kulminacijo poprečnega starostnega prirastka. Pri smreki so dostikrat skrajšali obhodnjo na 60 let. To je izzvalo ogorčene proteste v nemški javnosti in je bila njihovim nasprotnikom glavno orožje, s katerim so jih pobijali. Pokazalo se je tudi, da v tako kratkih obhodnjah tržišče ne more dobiti tiste strukture gozdnih sortimentov, ki jo zahteva. Tudi so parolo o skrajševanju obhodnje izrabili mnogi kapitalistični špekulanti, ki so našli izgovor, da so lahko svoj gozdni kapital spremenili v denarnega in tega vložili v rentabilnejše posle. Škoda zaradi takih mahinacij je bila tako očitna, da so hitro prenehali z radikalnim skrajševanjem obhodenj — toda izogibali so se tudi pretirano dolgim. Kasnejše analize so pokazale, da so prvotni rentabilnostni računi, iz katerih so izhajale izredno kratke obhodnje, v premajhni meri upoštevali prirastek na vrednosti, ki jo gozdni sortiment pridobi z jačenjem premera. S tem pa se je tudi pojem vrednostnega prirastka uveljavil kot samostojen gozdnogospodarski kriterij, ki ga ne smemo nikjer prezreti.

Omeniti moramo še eno izmed prizadevanj, ki je značilno za sodobne tokove v gospodarjenju z gozdovi, to je vprašanje redčenj in vprašanje nege sestojev. Pionirji gozdarske znanosti so vso svojo pozornost posvetili le oblikovanju donosa, ki se ostvari s posekom dozorelega sestoja. Nužnost, da se enodobni sestoj v teku svojega razvoja mora večkrat prerediti, jim je bila sprva le nadležna motnja, ki jih — tako so mislili — ovira v njihovem glavnem prizadevanju. Tako stališče je razumljivo, če pomislimo, da je izvajanje redčenj razmeroma drago, dobljeni material iz redčenj ima pa mnogo nižjo ceno kot hlodovina za žago. Ti oziri na proizvodne stroške so bili še posebno važni v razmerah, ko celuloza in papirna industrija še ni bila razvita in so drobni material iz redčenj lahko uporabili le rudniki. Naj omenimo, da so v Bosni vse do druge svetovne vojne skoraj ves les iglavcev, tanjši od 20 cm, puščali v gozdu, ker ti sortimenti niso prenesli povečanih transportnih stroškov. Pa tudi pri nas, na Jelovici in deloma tudi na Pokljuki so bili transportni in drugi stroški, dokler so bili navezani le na žičnice, tako visoki, da so redčenja skoraj popolnoma zanemarjali. Če upoštevamo te okoliščine, se ne smemo čuditi, če so

stara navodila predpisovala, da je treba sestoj do starosti 40 ali 50 let pustiti popolnoma v miru, pozneje pa naj se redčenje ponavlja le vsakih 20 let. Na daljnji razvoj vprašanja redčenj je delovalo več faktorjev. Z ene strani je raslo popraševanje po celuloznem lesu, na drugi strani pa so gozdni posestniki uvideli, da ne morejo uspešno gospodariti, če svojih gozdov ne opremijo z ustreznim omrežjem prometnih naprav, gozdnih cest in žicnic.

Ko so se tako ustvarjale ekonomske možnosti za rentabilne proizvodnje drobnih gozdnih sortimentov, pa so hkrati prodirala tudi nova spoznanja o vlogi in pomenu redčenj. Po starih navodilih je imelo redčenje edino nalogo v tem, da odstrani iz gozda tista drevesa, ki so biološko bila že izločena. Zato so pozneje ta sistem redčenj posmehljivo imenovali »pokapanje mrličev«. Nasproti takemu stališču se je vedno bolj uveljavljalo stališče, da je važnost redčenj v tem, da z njim oblikujemo sestoj. V začetku je bilo zelo razširjeno mnenje, da z redčenjem lahko dosežemo bistveno povečanje prirastka mase. Poznejša preciznejša raziskovanja so pokazala, da o količinskem vplivu lahko govorimo le s stališča ekonomike, če z redčenjem dobimo sortimente, ki so dotlej brez haska propadali v gozdu. Glavni pomen redčenj in sploh vseh negovalnih ukrepov pa ni v povečanju prirastka mase, temveč v povečanju vrednostnega prirastka. Z ustreznim redčenjem omogočimo nemoten razvoj tistim drevesom, ki so najbolj oblikovana in imajo najboljše rastne pogoje. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da je vpliv ustreznih redčenj na kvaliteto lesa mnogo večji v listnatih gozdovih kot pa pri iglavcih. Le-ti že od narave ustvarjajo ravna drevesa. Z redčenjem dosežemo pri iglavcih le to, da se hitreje razvijajo drevesa, ki imajo že zaradi svojega položaja v sestoji prednost in so lepo oblikovana. Tudi je možno, da z redčenjem reguliramo širino branik, tako da dosežemo čimbolj enomerne branike in s tem tudi najboljše tehnološke lastnosti lesa. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da se vrednostni prirastek v svojih najvažnejših komponentah ne ustvarja v gozdu, temveč na tržišču. Tržišče je tisto, ki odloča cene gozdnih sortimentov, določa bistvene tehnološke kvalitete, zaradi katerih se diferencirajo cene gozdnih sortimentov glede na enoto količine.

Pri listavcih ima gozdar večje možnosti, da ostvari visok vrednostni prirastek, in sicer predvsem zaradi možnosti, da bistveno vpliva na oblikovanje debla. Drevesa iglavcev imajo že od narave ravna debla, drevesa listavcev pa so večinoma bolj ali manj ukrivljena, ker drevo že od mladosti raste v smer, od koder mu prihaja svetloba. Če se ta smer menja, se menja tudi smer rasti, deblovina se skrivi v drugo smer. Z ustrežno nego sestojev od same mladosti se izberejo najboljše oblikovana drevesa in se jim pomaga, da premagajo svoje tekmece. Če dobimo ravna, cilindrična debla s čimbolj krožnim presekom, smo dosegli tudi kvalitetni skok in prav bistveno povečanje cene za kubični meter. Pomislimo le na to, kolikšna je razlika med ceno drv in ceno furnirskih hlodov!

Zanimanje gozdarskih strokovnjakov za redčenje je vedno bolj raslo. Tudi teoretske znanosti, zlasti fiziologija, so bile poklicane, da sodelujejo pri reševanju vprašanj o tem, katera intenziteta posegov v sestoj je najbolj koristna. Vendar so odločilno vlogo v razvoju redčenja in nege gozdov odigrali tisti gozdarski strokovnjaki, ki so bili v neposrednem in trajnem stiku z gozdom. Le-ti so bili prvi, ki so se uprli dotedanjemu režimu gospodarjenja z gozdovi, zlasti režimu urejanja gozdov. Gozdnogospodarski načrti so namreč določali ne le etat glavnega užitka, torej končnih posekov, temveč tudi etat redčenj. Kmalu se je pokazalo, da je pravilno predvidevanje etata redčenj skoraj nemogoče.

Neštetokrat se je zgodilo, da je gozdni upravitelj, ko je dosegel etat, moral prekiniti redčenje, čeprav še zdaleč ni izkoristil vseh možnosti koristnih intervencij v sestoji. Taksacija oziroma administracija je morala popustiti in so upravitelju prepuščali čedalje večjo prostost glede redčenja, čeprav so s tem prekoračili etat. Toda pokazalo se je, da intenziteta redčenj vpliva na veličino končnega poseka, s tem pa tudi na časovni raspored pritekanja dohodkov.

Tak razvoj je v letih okrog 1920 povzročil v Nemčiji pravi vihar, ko je Möller objavil svoje razprave o tako imenovanem »Dauerwaldu«. Načela, ki jih je v svojih spisih postavljala in jih dokumentiral s podatki iz gozdnega kompleksa Barentoren, so bila tako senzacionalna, da se je zdelo, da se je ves dotedanji sistem gospodarjenja z gozdovi in zlasti urejanja gozdov nenadoma zrušil v nič. Klasiki gozdarske znanosti so urejanju gozdov določili kot glavno nalogo, da določijo, koliko, kje in kdaj naj se seka v gozdu. Möller je na ta tri vprašanja odgovoril takole: seka naj se vsako leto, in sicer povsod, obseg letnih sešenj pa določa upravitelj glede na konkretno stanje v sestoji. Mnogi gozdarski strokovnjaki, zlasti mlajši, so bili prepričani, da je nastopila popolnoma nova doba v gospodarjenju z gozdovi. Pristaši »Dauerwalda« so obljubljali, da bodo količinski prirastek podvojili, da o vrednostnem niti ne govorimo.

Omeniti je treba, da so Möllerjeva izvajanja napravila prav posebno globok vtis na slovenske gozdarje. Nemška gozdarska šola, pod katere vplivom smo bili, je zahtevala tudi pretvorbo prebiralnih gozdov, razen na Krasu, v enodobne. V Sloveniji nam to ni uspelo, kar se nam je štelo v tedanjih razmerah za napako, kot znamenje naše nesposobnosti. Naenkrat pa se je pojavil Möller s predlogom, naj se seka vsako leto in povsod, obseg poseka pa naj se določa glede na gojitvene potrebe sestoja. Tako rekoč čez noč smo z našim kmečkim načinom gospodarjenja postali najbolj napredni. Če smo se od tedaj še bolj zavzemali za prebiralni tip gospodarjenja, tedaj ne smemo pozabiti, da je pri tem igral svojo vlogo tudi nacionalni moment.

Vprašamo se, ali je Möller res povzročil takšno revolucijo v gozdarstvu, kot smo svoječasno pričakovali. Ugotoviti moramo, da Nemci slej ko prej gozdarstvo z enodobnimi gozdovi, še danes se nadaljujejo razprave o optimalni intenziteti redčenj, prebiralnih gozdov nimajo mnogo več, kot so jih imeli. Ali se je toliko obetajoči načrt »Dauerwalda« razblinil v nič? Pokazalo se je, da v gozdarstvu ne moremo čez noč spremeniti sistema gospodarjenja, ker ima vsak sistem mnogo globokejše korenine, kot se kaže na prvi pogled. Vendar lahko z vsjo odločnostjo zanikamo, da bi bili novi pogledi na gojitev gozdov ostali brez vpliva na daljnji razvoj. Danes si nihče ne upa zanikati ogromnega vpliva, ki ga ima nega sestojev in redčenje na uspeh gospodarjenja z gozdovi. Seveda pa načelo nege, ki se je v prvem nastopu pojavilo z aspiracijo in prepričanjem, da bo zasenčilo vse druge momente, ni postalo edino vodilo v gospodarjenju z gozdovi. Dejstvo pa je, da se je utrdilo kot eden od važnih faktorjev, ki usmerjajo gospodarjenje z gozdovi.

Lahko bi še nadaljevali z opisovanjem primerov, kako so se v gospodarjenju z gozdovi pojavljali novi pogledi, uveljavljala nova načela, nekatera pa bila zavrnjena in odpravljena, toda tu nam ne gre za pregled zgodovine gospodarjenja z gozdovi. Naš cilj je, da prikažemo dinamiko, spremembe, ki nastajajo zaradi sprememb v gozdarski misli, ki vplivajo na gozdno gospodarstvo.

II. POVOJNI GOZDNOGOSPODARSKI RAZVOJ V SLOVENIJI

1. Razvoj organizacijskih oblik

Reorganizacije, ki so v naši državi z izredno hitrostjo sledile druga drugi, so bile posledice nenehno razvijajoče se ekonomske misli. Prva petletka je imela nalogo, da v naši državi uveljavi dosledno izvedbo načel državnega načrtnega gospodarstva. Eno od glavnih načel oziroma ciljev državnega administrativnega načrtnega gospodarstva je v tem, da »premaga stihijo cen«, ki se v kapitalističnem gospodarstvu ustvarjajo na tržišču in se v gospodarskem življenju pojavljajo kot svojevrstna višja sila. V novem, socialističnem gospodarskem sistemu, kot se je izkristaliziral v Sovjetski zvezi, država z administrativnimi predpisi določi cene vsega blaga, toda tako, da s tem hkrati usmerja akumulacijo in s tem razvoj posameznih gospodarskih panog. Tiste gospodarske panoge, za katere državni gospodarski organi ne predvidevajo hitrejšega razvoja, morajo svoje proizvode prodajati po cenah, ki krijejo le neposredne proizvodne stroške. Vse presežne vrednosti se stekajo v tiste gospodarske panoge, ki jih državna gospodarska politika hoče razviti in jim omogoči ustrezne investicije.

V Jugoslaviji je bilo v prvi petletki predvideno, da gozdarstvo in kmetijstvo ne ustvarjata nobenih akumulacij, njihovim proizvodom so bile določene tako nizke cene, da so le v zelo ugodnih pogojih omogočile kritje proizvodnih stroškov. Zato je bilo nujno, da so v številnih primerih odobrvali regres, ali pa so že v planu predvidevali »planske izgube« in jih krili iz centralnih fondov. V teh letih je družba določila gospodarstvu le eno samo nalogo, da z najnižjimi proizvodnimi stroški proizvede čimvečje količine lesa, ki so ga državni administrativni organi razdeljevali na posamezne potrošnike. Ker ima Jugoslavija pretežno listnate gozdove, skoraj tri četrtine odpade na njih, je v okviru državnega plana dobila Slovenija posebno nalogo, da v čimvečji meri krije potrebe Jugoslavije po lesu iglavcev. Pomisliti moramo, da so bili ob tem času bosanski gozdovi zelo težko dostopni, Hrvaška ima razmeroma malo iglavcev, tako da je Slovenija morala prevzeti to proizvodno nalogo ne glede na proizvodne zmogljivosti svojih gozdov. Prva povojna leta so potekala v nenehnih razpravah o tem, ali so planske naloge na področju gozdarstva tehnično še uresničljive in ali bodo povzročile takšne biološke posledice, ki jih bo narava zacelila šele čez desetletja. Državni planski predpisi so razveljavili vse gozdno-gospodarske načrte, kolikor se to ni zgodilo že med vojno, ko se je skušal okupator oskrbovati iz naših gozdov. V teh letih nihče ni mislil na to, da bi izvajal obsežnejše gozdnogojitvene naloge, saj so bile vse delovne zmogljivosti vključene v eksploatacijo gozdov.

Razumljivo je, da si je država morala osnovati tako organizacijo gozdarske službe, ki je najbolj ustrezala planskim proizvodnim nalogam. Prva leta — do leta 1946 — je bila Slovenija razdeljena na 22 gozdnih uprav, toda to razdelitev so smatrali za provizorij, dokler se ne najde boljša rešitev.

V teh letih, ko je gozdarstvo imelo le eno nalogo, da poseka in izvozi čimveč lesa, ko nihče ni mislil na pogozdovanje in podobne gozdnokulturne naloge, je dobila služba urejanja gozdov, taksacija, izreden pomen in važno nalogo. Predvsem se je država hotela informirati o tem, kolike so dejanske zmogljivosti gozdov. Zato je bila leta 1946 predpisana prva splošna inventarizacija vseh

gozdov v državi. Ob tej priložnosti naj bi se uveljavila tudi nova gozdno-gospodarska razdelitev republik na gozdnogospodarska območja, ki naj bi postala tudi teritorialni okvir za gozdno- in lesnogospodarske organizacije.

Prvotna zamisel o gozdnogospodarskih enotah »višje stopnje« se je porodila v krogih urejevalcev gozdov. Združevanje večjega števila gospodarskih enot v višjo organizacijsko skupnost naj bi omogočilo, da lahko za posamezne tradicionalne enote predvidimo posek v enem ali dveh desetletjih, če so sestoji zreli za posek, ali pa pustimo cele enote tako dolgo brez končnih posekov, dokler sestoji ne dozore. S tem bi odpravili škodljive posledice dotedanje prakse, ko se je za vsako enoto posebej zahtevalo, da zagotovi trajno dotekanje gozdnih proizvodov. Z ozirom na trajnost smo morali dostikrat puščati neposekane sestoje, čeprav so bili že prezreli, ali pa smo sekali premlade sestoje v naponu priraščanja. Ekonomski moment, ki je zahteval trajno pritekanje gozdnih proizvodov, je bil tako močan, da smo morali sprejeti očitne škode — žrtve, če smo ga hoteli uveljaviti. Da bi torej zmanjšali te žrtve, smo skušali uveljaviti »gozdnogospodarske enote višje stopnje«, ki bi zagotavljale trajnost donosov brez žrtev ali z manjšimi žrtvami.

Popolnoma samostojna iniciativa za ustanovitev večjih, v organizacijskem pogledu — višjih enot je izvivala iz krogov lesnega gospodarstva. Pri tem jih je vodilo osnovno spoznanje, da majhna žagarska podjetja ne zmorejo koristno uporabiti modernih tehničnih sredstev, zato je njihova proizvodnja draga, slabše kvalitete in ne more uporabiti žagarskih odpadkov za proizvodnjo raznih plošč, po katerih je veliko popraševanje.

Končno naj omenimo še državno plansko gospodarstvo, konkretno državno plansko komisijo, ki je potrebovala stalne, in to večje enote, da bi na teh enotah izgrajevala in spopolnjevala sistem državnega načrtnega gospodarjenja z gozdovi in bi si pri tem zagotovila zadostno preglednost.

Vsi ti zunanji in notranji razlogi so postavili službo urejanja gozdov v naši državi, zlasti pa v Sloveniji, pred nove naloge. Pri vsem tem pa je morda najvažnejša okolnost v tem, da se pri reševanju teh nalog nismo mogli nasloniti na tuje vzore, temveč smo morali naloge reševati samostojno in tako, kot so nam jih zunanje in tudi notranje razmere vsilile. Tudi v jugoslovanskem okviru so bile naloge slovenskega gozdarstva bistveno različne, ker smo morali upoštevati močan privatni sektor z veliko proizvodno zmogljivostjo.

Če je torej gozdnogospodarsko območje tisti okvir, v katerem se morajo reševati osnovni problemi gozdnega in lesnega gospodarstva ob upoštevanju načel državnega planskega sistema, tedaj je nujno, da se za vse gozdove, ki so vanj vključeni, sestavi gozdnogospodarski načrt območja.

Kako smo se lotili te naloge?

Predvsem smo zavzeli stališče, da gozdnogospodarski načrt območja ne more v celoti nadomestiti gospodarskega načrta za osnovne, torej tradicionalne gozdnogospodarske enote. Načrt območja ima glavno vlogo v tem, da določa odnose med posameznimi enotami, določa prostorni in časovni raspored uživanja, ki naj se uveljavijo s konkretnimi in podrobnimi načrti nižjih, to je osnovnih enot. Načrt območja naj bi dal smernice za časovni raspored večjih melioracij in izgradnje prometnega omrežja in še druge splošne predpise, ki naj se uresničijo v širokem okviru območja. Prvotno je prevladovalo mnenje, da vse te cilje lahko dosežemo, če se obenem opravijo terenska dela za vse gospodarske enote nižje stopnje, tako da ima sestavljalec načrta za bodoče gospodarjenje

pred očmi situacijo v vseh gozdovih območja in na osnovi tega v celoti in v podrobnostih predvideva takšno gospodarjenje, ki bo zagotovilo največje uresničljive uspehe. Taka solucija pa je zahtevala močno centralno, to je republiško delovno enoto, ki naj bi izvajala vsa ureditvena dela. Po teh načelih so bila leta 1948 opravljena terenska dela v Blejskem in Ribniško-kočevskem gozdnogospodarskem območju, toda načrti niso bili izdelani. V neštetih primerih se je zgodilo, da so taksatorji s terenskimi deli ugotovili dejansko stanje lesne zaloge, prirastek, ocenili so tudi možnosti izkoriščanja, toda, ko so vse to opravili, so prišli organi operative in začeli sečnjo ne glede na mnenje gozdarskih strokovnjakov, taksatorjev.

Из tega smo izvajali dva zaključka: prvič, da urejanje gozdov nima nobene smisla, če je državni letni plan tisti, ki edini odloča o obsegu in strukturi sečenj. Drugič smo pa spoznali, da urejanje gozdov po načelih znanosti nima smisla in ne more imeti uspeha, če pri teh delih aktivno ne sodelujejo organi podjetja ali ustanove, ki naj te načrte izvaja. Tako aktivno sodelovanje pa ni izvedljivo, če taksacijska dela opravljajo delovne enote, ki niso vključene v podjetje, temveč pripadajo republiški, torej organizacijsko višji ustanovi.

Ko je leta 1951 potekel prvi državni petletni plan, so se v naši državi začela uveljavljati nova ekonomska načela, ki so v svojem razvoju privedla do tega, da je bil administrativni gospodarski sistem odpravljen ter zamenjan s sistemom denarno-tržnega gospodarstva v pogojih delavskega samoupravljanja. Vendar se je na področju gozdarstva še dolgo obdržal režim, ki se je izoblikoval v razmerah administrativnega vođenja gospodarstva.

V Sloveniji je bil leta 1953 sprejet zakon o gozdovih, ki je uveljavil načelo, da družba po svojih administrativnih organih prevzame neposredno gospodarjenje in upravljanje z gozdovi. Takrat so bile ustanovljene okrajne uprave za gozdarstvo, ki so bile podrejene okrajnim skupščinam, medtem ko je republiška uprava za gozdarstvo izvajala nekakšne strokovne arbitraže. Okrajne uprave za gozdarstvo so nekatere gospodarske ukrepe v družbenih in tudi v zasebnih gozdovih izvajale neposredno, druge pa so, po svoji odločitvi, prepuščale že obstoječim gozdnogospodarskim organizacijam. Gozdna gospodarstva naj bi v smislu tega zakona postala uslužnostna podjetja, ki naj bi na temelju posebnih pogodb prevzemala izvajanje posameznih gozdnogospodarskih ukrepov in bi za to dobila ustrezno plačilo. Gozdna gospodarstva so kupovala od okrajne uprave za gozdarstvo stoječi les v gozdu na panju — plačala so »gozdno takso«, les posekala in ga prodala oziroma oddala v skladu z administrativnimi direktivami. Podobno so »po naročilu« izvajala pogozdovanje, ureditvena in gradbena dela itd. V načelu so imele okrajne uprave, kot »neposredni družbeni organ«, polno svobodo, da posamezna gozdnogospodarska dela zaupajo lokalnemu gozdnemu gospodarstvu, ali pa kateremukoli drugemu. Podobne so bile razmere v zasebnem sektorju, kjer so kmetijske zadruge izvajale gospodarske ukrepe, ki so jim jih zaupale okrajne uprave za gozdarstvo.

Gozdarski strokovnjaki smo ta zakon sprejeli s številnimi pomisleki, poudarjali smo, da sistem uslužnostnih podjetij ne ustreza posebnim pogojem gospodarjenja z gozdovi, kjer je eno od glavnih načel, da se zagotovi kontinuiteta gospodarjenja itd. Pokazalo pa se je, da so bili ti teoretski pomisleki neuporabni. Teoretska možnost, da se gozdna gospodarstva spremene v uslužnostna podjetja, se ni nikjer uresničila. Kolektivom gozdnih gospodarstev gre zahvala, da so se tudi v teh razmerah uveljavili kot dejanski načrtovalec in

izvajalec celotne gozdnogospodarske dejavnosti v družbenih gozdovih območij, tako da so okrajne uprave za gozdarstvo imele vedno manj povoda, da uveljavljajo svoje oblastvene funkcije, in so se tudi vedno manj ukvarjale z neposrednim izvajanjem gospodarskih ukrepov.

Toda ta zakon, s katerim gozdarski strokovnjaki nismo bili preveč zadovoljni, je po drugi plati ustvaril enotnost v gospodarjenju z gozdovi, kot je še ni bilo nikdar poprej. Omogočil je namreč uresničitev dveh ekonomskih načel:

Načelo enotnosti celotne panoge gospodarjenja z gozdovi je bilo uresničeno s tem, da so bili uzakonjeni gozdni skladi, kar je omogočilo prelivanje sredstev iz gospodarsko aktivnih predelov v gospodarsko pasivne. S tem so bili ustvarjeni finančno ekonomski pogoji za enomeren in vsestranski dvig gozdarstva v vsej Sloveniji.

Drugo, prav tako važno pa je bilo načelo samofinanciranja. Gozdarstvo kot celota je sebi ustvarjalo sredstva za razširjeno reprodukcijo in jih samo uporabljalo. S tem se je naše gozdarstvo, kot eno od prvih gospodarskih panog, osvobodilo odvisnosti od dohodkov iz proračunov teritorialno-političnih enot.

Za to razdobje našega razvoja je najbolj značilno vsestransko uveljavljanje gozdnih gospodarstev kot nosilcev neprednega gospodarjenja z gozdovi. S poznejšimi zakoni jim je družbena skupnost izrazila svoje priznanje s tem, da je družbene gozdove prepustila v gospodarjenje gozdnogospodarskim organizacijam, in sicer neposredno, podobno kot prepušča tovarne ustreznim delovnim kolektivom. Okrajne uprave za gozdarstvo in republiška uprava so bile ukinjene.

Vlogo strokovne uprave v zasebnem sektorju so izvajale okrajne uprave po kmetijskih zadrugah, pozneje po poslovnih zvezah in končno zopet po povečanih kmetijskih zadrugah. Najnovejši zakon o gozdovih pa je pooblastil gozdna gospodarstva, da v svojem območju prevzamejo gospodarske funkcije tudi v zasebnih gozdovih.

S tem smo v svojem opisovanju organizacijskih oblik dospeli v sedanjost, torej v čas in razmere, v katerih živimo sedaj — v letu 1967. Če se ozremo nazaj na pot, ki smo jo prehodili, bi mogli ugotoviti, da se je dandanes v celoti uveljavila ekonomska zamisel »gozdnogospodarskih enot višje stopnje«, namreč gozdnogospodarskih območij, ki so dejansko postala teritorialni okvir, v katerem delujejo gozdnogospodarske organizacije in zajemajo 94 % vseh gozdov v Sloveniji.

Ali je s tem ustvarjena tudi enotnost v gospodarjenju z gozdovi na 94 % gozdnih površin? Žal, na to vprašanje ne moremo pritrdilno odgovoriti. Hkrati z uveljavljanjem območij je v polni meri uveljavljeno tudi drugo ekonomsko-finančno načelo, s katerim so gozdna gospodarstva izenačena z vsemi drugimi gospodarskimi organizacijami, proizvodnimi organizacijami, ki prodajajo svoje proizvode kot blago na tržišču. Vsako gozdno gospodarstvo je danes popolnoma samostojno podjetje, zakon ne predvideva nobenih izravnavalnih gozdnih skladov, ki bi omogočali prelivanje sredstev iz aktivnih območij v pasivna in bi s tem omogočili enakomeren razvoj gozdarstva po vsej Sloveniji. Splošen teoretski pogoj za enakomeren razvoj gozdarstva v Sloveniji je danes ta, da vsa gozdna gospodarstva ustvarjajo približno enake dohodke, preračunano na

enoto površine, in da imajo tudi približno enake proizvodne stroške in tudi potrebe.

Dejanske razlike med posameznimi gospodarstvi pa so zelo velike, tako glede na ustvarjene dohodke, kakor tudi glede na proizvodne stroške in potrebe. Za ilustracijo naj navedemo, da so gozdna gospodarstva v letu 1964 s prodajo gozdnih sortimentov ustvarila naslednje poprečne dohodke, preračunane na 1 ha družbenih gozdov, od koder ti dohodki tudi izvirajo:

Maribor	66.985 S din/ha, indeks	100
Slovenj Gradec	54.785 S din/ha, indeks	82
Postojna	53.479 S din/ha, indeks	80
Nazarje	45.388 S din/ha, indeks	68
Bled	45.322 S din/ha, indeks	67
Novo mesto	39.870 S din/ha, indeks	60
Kočevje	39.765 S din/ha, indeks	59
Kranj	38.532 S din/ha, indeks	57
Celje	37.241 S din/ha, indeks	56
Ljubljana	36.064 S din/ha, indeks	54
Brežice	35.873 S din/ha, indeks	54
Murska Sobota	31.860 S din/ha, indeks	48
Tolmin	21.962 S din/ha, indeks	33

Če si podrobneje ogledamo spodnjo polovico razpredelnice, ugotovimo, da so tista gozdna gospodarstva, ki ustvarjajo najnižji bruto dohodek, hkrati tudi tista, ki bi potrebovala največ sredstev za melioracijo svojih gozdov.

Na tem mestu moramo tudi opozoriti na nekatere posebnosti našega družbenega finančnega sistema. Osnova za zbiranje družbene akumulacije so osebni dohodki zaposlenih delovnih ljudi. Iz tega sledi, da vsaka delovna organizacija odvaja toliko več ustvarjenih sredstev v družbeno akumulacijo, kolikor več je zaposlenih. Ta sistem brez dvoma dobro ustreza pogojem v industrijskih proizvodnih podjetjih, ker jih naravnost sili, da z ustrezno mehanizacijo in drugimi racionalizacijskimi ukrepi povečajo storilnost dela, zmanjšajo število zaposlenih in s tem tudi obseg družbene akumulacije, ki jo podjetje mora odvajati. Ti pogoji tudi ustrezajo gozdnim gospodarstvom, kolikor v njih gledamo proizvajalce gozdnih sortimentov. Z gradnjo cest, nabavo motorizacije in drugih delovnih pripomočkov so stroški proizvodnje gozdnih sortimentov znižani. Če pa imamo pred očmi tudi okolnost, da so gozdnogospodarske organizacije dolžne izvajati tudi vse gozdnogojitvene ukrepe, s katerimi se krepijo gozdni fondi, pri čemer pa se ne ustvarjajo nobene tržne vrednosti in se ta dela morajo izvajati skoraj izključno z ljudsko delovno silo, tedaj moramo iz tega izvajati zaključek, da naš finančno akumulacijski sistem nikakor ni v prid razvoju gojitve gozdov. Moramo celo trditi, da so ti finančni predpisi ustvarili zelo neugodno klimo za razvoj in napredek vseh tistih del, ki jih gozdna gospodarstva morajo opravljati zaradi krepitve in evidence gozdnih fondov in ki ne ustvarjajo nobenih tržnih vrednosti.

2. Aktualna gospodarska protislovja

V prejšnjih poglavjih smo skušali opozoriti, da so ugotovljene napake, protislovja in nesorazmerja tista, ki spodbujajo človeka, da si poišče nova pota in tako gradi svoj napredek. S tega vidika postane odkrivanje napak tisti neposredni vzvod, ki ustvarja boljše pogoje v gospodarstvu in tudi na drugih področjih. V tem poglavju bi želeli opozoriti na nekatere neskladnosti našega sedanjega gospodarjenja z gozdovi, ki zavirajo naš napredek prav zato, ker se še nismo spoprijeli z njimi in si nismo poiskali boljših poti in prijemov.

a) Protislovja med dolgoročnimi družbenimi interesi in davčno politiko

Vsa znamenja govore, da bodo potrebe po lesu še naprej rasle in da bodo bodoče generacije pomanjkanje lesa še težje občutile kot sedanja. Naši predniki so sodili, da so gozdnogospodarski cilj v polni meri dosegli, če so zagotovili trajno pritekanje gozdnih proizvodov v dotedanji količini. Mi se s tako omejenim ciljem ne moremo več zadovoljiti, upoštevati namreč moramo, da popraševanje po lesu nenehno raste in da je zaradi tega treba povečati proizvodnjo gozdnih sortimentov, toda to povečanje ne sme iti na račun zmanjševanja zalog, temveč je treba povečati produktivnost gozdnih zemljišč. Edina redna pot, ki vodi do tega cilja, so gozdnogojitvena dela: pogozdovanje, trebljenje, redčenje, nega in varstvo gozdov, upoštevanje dinamike gozdne rasti pri določanju obhodnje in obhodnjic itd. Za ta dela je značilno, da ne prinašajo neposrednih koristi tistemu, ki jih izvaja, temveč koristi teh del uživača druga ali tretja generacija. Če se vprašamo, kdo je poklican, da zaščiti koristi tistih, ki še niso rojeni ali še niso doročili, tedaj pridemo do sklepa, da je družba kot taka tista, ki naj skrbi za njih.

Pričakovali bi torej, da bo družba z raznimi ukrepi pospeševala in olajševala gojitvena dela, v resnici pa ni tako. Ko si gozdna gospodarstva nabavljajo motorne žage, transportna sredstva in druge delovne pripomočke, dosežejo s tem zmanjšanje proizvodnih stroškov gozdnih sortimentov in s tem tudi presežne vrednosti. Razumljivo je in pravilno, da pri delitvi doseženih presežnih vrednosti sodelujeta gospodarski subjekt in družba. Ta delitev se izvaja tako, da gospodarske organizacije odvajajo del ustvarjenih vrednosti v družbene sklade, ki nosijo razne naslove. Za naš davčni sistem je značilno, da največji del družbenih dajatev bremeni osebne dohodke. Pri proizvodnji gozdnih sortimentov imajo gozdna gospodarstva možnost, da se deloma izognejo družbenim dajatvam s tem, da z uporabo mehanizacije zmanjšujejo število zaposlenih, ker s tem zmanjšujejo tudi delež osebnih dohodkov v skupnih proizvodnih stroških.

Nasprotno od tega pa so tehnične možnosti za uporabo mehanizacije na področju gojenja gozdov — v najširšem pomenu te besede — neprimerno manjše. Če hočemo intenzivirati gojitev gozdov, nego in varstvo, tedaj moramo nujno povečati število delavcev. S tem se povečuje delež osebnih izdatkov v skupnih proizvodnih stroških, hkrati pa tudi davčna osnova. Toda za razliko od proizvodnje gozdnih sortimentov se z gozdnogojitvenimi deli ne ustvarjajo nobene nove vrednosti, ki bi jih lahko vnovčili na tržišču. To pomeni, da gozdnogojitvena dela zmanjšujejo denarni fond, iz katerega se izplačujejo osebni dohodki članov kolektiva. V nekoliko poenostavljeni obliki lahko rečemo, da objektivno obstoji takle odnos: kolikor več je gojitvenih del, toliko nižje so

plače delavcev v kolektivnih gozdnih gospodarstvih. Pri tem je morda najvažnejša okolnost v tem, da naš davčni sistem v enaki meri obremenjuje osebne dohodke, s katerimi se ustvarjajo tržne vrednosti, in tiste, s katerimi se ne ustvarjajo nobene tržne vrednosti.

V tem gledamo protislovje med dolgoročnimi družbenimi interesi ter davčnim sistemom.

Vprašamo se, ali je takšno protislovje nujno? Če se ozremo po svetu, opažamo, da so se v socialističnih kakor tudi v kapitalističnih državah protislovju izognili s tem, da z družbenimi gozdovi gospodari državna uprava, ki vse dohodke od prodaje lesa odvaja v državni proračun, a vse stroške, zlasti pa gojitvene, krije iz budžeta. Stroški za gojitev gozdov, ki jih krije država, niso v nobeni neposredni zvezi z dohodki, ki jih država ustvarja s prodajo gozdnih sortimentov. V naši državi pa imamo popolnoma drugačno situacijo. Gozdarstvo kot gospodarska panoga ne uživa nobenih denarnih podpor iz državnega proračuna ali proračuna drugih politično-teritorialnih enot, če izvzamemo minimalno podporo za pogozdovanje Krasa. Toda na drugi strani družbene gozdno-gospodarske organizacije ne odvajajo svojih dohodkov v državni proračun, temveč po poravnavi davčnih obveznosti svobodno razpolagajo z njimi. To pomeni, da je v naši državi gozdarstvo zgrajeno na sistemu samofinanciranja, razpolaga torej le s tistimi dohodki, ki jih sama ustvari. iz česar sledi, da razpolaga s toliko večjimi finančnimi sredstvi, kolikor več jih ustvari s prodajo gozdnih sortimentov.

Menimo, da bi bilo popolnoma napačno, če bi se vprašali, kateri od opisanih sistemov je boljši. Edino pravilno je vprašanje, kateri sistem nam bolj ustreza? Če upoštevamo težave, ki jih je gozdarstvo moralo premagovati, da bi si zagotovilo vsaj minimalne dotacije iz državnega proračuna, če upoštevamo stopnjo javnega zanimanja za potrebe gozdarstva, splošno pripravljenost javnosti, da se odreče drugim koristim, da bi se s tem pomagalo gozdarstvu, tedaj pridemo do sklepa, da je sistem samofinanciranja gozdarstva najboljša rešitev, ki si jo v danih pogojih lahko želimo. Zaradi tega nam ne kaže drugega, kot da vse perspektive razvoja našega gozdarstva gradimo na temelju sistema samofinanciranja.

b) Stagniranje etata pri rastočem dvigu gozdnih fondov

Leta 1957 je bil sestavljen načrt perspektivnega razvoja gozdarstva za razdobje 1957—1961. Po tedanjih podatkih je znašala skupna lesna zaloga 121,5 milijona m³, prirastek 2,723.400 m³, petletni razvoj pa je predvideval poprečni letni etat 2,624.000 m³. Predvidena intenziteta sečenj je znašala 2,16 ‰, s tem da se s sečnjo izkoristi 96 ‰ prirastka, letna akumulacija naj bi znašala ca. 100.000 m³.

Leta 1965 je Inštitut za lesno industrijo zbral in objavil podatke o stanju gozdnih fondov in etatov. Po teh podatkih znaša lesna zaloga vseh gozdov 164,04 milijona m³, prirastek 3,741.000 m³, poprečni letni etat pa 2,632.000 m³. Predvidena intenziteta sečenj znaša 1,60 ‰, s tem da se s sečnjo izkoristi letno 70 ‰ prirastka, letna akumulacija pa naj bi znašala 1.110.000 m³.

Vidimo, da je v razdobju 8 let etat ostal dejansko nespremenjen, evidentirane lesne zaloge in prirastek so se naglo povečali, in sicer v glavnem zaradi tega, ker smo ob uporabi objektivnih metod merjenja z večjo zanesljivostjo

ugotovili pravo stanje gozdnih fondov. V zvezi s tem se je predvidena intenziteta sečenj znižala od 2,16 % (100) na 1,60 % (74), izkoriščanje prirastka pa od 96 % na 70 % (100 : 74).

Prav gotovo nihče ni pričakoval takega razvoja. Spredaj smo omenili, da gozdna gospodarstva smejo računati le na tiste dohodke, ki jih sama ustvarijo, a skoraj izključni vir dohodkov so sečnje in prodaje lesa. V takih razmerah bi lahko pričakovali, da si bodo gozdna gospodarstva prizadevala čimveč sekati, da bi s tem ustvarila čimvečje dohodke. Dejansko pa ugotavljamo prav nasprotno težnjo: videti je, kot da je etat v svojem absolutnem znesku zamrznil, ne spreminja se, čeprav se menjajo vsi drugi elementi, ki pri normalnem gospodarjenju vplivajo na višino etata.

Kako naj si tolmačimo ta pojav?

Dejstvo je, da smo se v prvih letih po prvi petletki skoraj vsi slovenski gozdarji zedinili v prepričanju, da so naši gozdovi preveč izkoriščeni in da imajo zaradi tega prenizke lesne zaloge, zaradi nizkih lesnih zalog je tudi prirastek mnogo nižji, kot bi, glede na naravne pogoje, mogel biti. V teh letih je bil naš skupni cilj, da čimbolj omejujemo sečnje, da bi s tem pospešili povečanje zalog in s tem tudi prirastka, da bi mogli postopoma povečati tudi etate in s tem tudi donose gozdov, v daljnji posledicah bi se s tem povečal tudi naš narodni dohodek. Povečanje zalog, ki smo jih želeli ustvariti, je bilo usmerjeno k jasno postavljenemu cilju, da bi po tej poti povečali produktivnost naših gozdov. Lahko torej trdimo, da je bil naš cilj povečati produktivnost gozdov, sredstvo, ki smo ga za doseg tega cilja uporabili, pa je bilo povečanje zalog.

Da je bilo temu tako, se najbolje vidi po tem, kakšne metode smo v teh letih uporabili za določanje etata. V glavnem sta to dve metodi: Splošna etatna formula glasi (P = prirastek):

$$E = P + \frac{DV - NV}{a}$$

Iz samega matematičnega obrazca je razvidno, da vsako povečanje dejanske lesne zaloge (DV) zmanjšuje razliko nasproti »normalni zalogi« (NV), to je tisti zalogi, ki zagotavlja največji prirastek po količini in vrednosti. Brž ko se torej dejanska lesna zaloga izenači z želeno zalogo, preneha vsaka akumulacija in etat se izenači s prirastkom.

Druga metoda, ki smo jo uporabljali pri določanju etata, so bili užitni odstotki, torej matematično razmerje med letnim posekom in obstoječo lesno zalogo. V tedaj veljavnih navodilih za urejanje prebiralnih gozdov smo določili:

- pri lesni zalogi do 80 m³/ha naj etat znaša 0,5 % lesne zaloge;
- pri lesni zalogi 80—120 m³/ha naj etat znaša 0,8 % lesne zaloge;
- pri lesni zalogi 120—180 m³/ha naj etat znaša 1,3 % lesne zaloge;
- pri lesni zalogi 180—250 m³/ha naj etat znaša 1,8 % lesne zaloge;
- pri lesni zalogi 250—300 m³/ha naj etat znaša 2,0 % lesne zaloge;
- pri lesni zalogi 300 in več m³/ha naj etat znaša 2,5 % lesne zaloge.

Vsekakor so možne upravičene kritike absolutnih zneskov užitnih odstotkov. V številnih primerih so sekcije za urejanje gozdov predlagale, naj se za konkretne gospodarske enote ti odstotki povečajo zlasti pri nižjih lesnih za-

logah. Tedanja republiška uprava za gozdarstvo je vsem takim predlogom ugodila, ker se je izkazalo, da so bili upravičeni. Potemtakem teh odstotkov nikdar nismo imeli za neke toge, nespremenljive vrednosti, tudi smo vedno opozarjali, da teh odstotkov ne smemo uporabljati za določanje etatov enodobnih gozdov. Vsekakor pa je dejstvo, da je navedena skala užitnih odstotkov jasno izražala ekonomsko misel, da je treba z rastočo zalogo povečati intenziteto sečenj. Hkrati pa je ta lestvica užitnih odstotkov izražala tudi gozdno-gojitveno misel, da je treba v slabo zaraslih sestojih težiti za tem, da se krošnje čimprej sklenejo in tako onemogočijo prodiranje direktne sončne svetlobe na gozdna tla, zato so v takih prebiralnih sestojih sečnje omejene na najnižjo možno mero. V nekaterih primerih se seveda pokaže, da v gozdovih, kjer je lesna zaloga znižana izpod dopustne mere, ne koristi nobeno omejevanje sečenj, temveč ne kaže drugega, kot likvidirati tako devastirani sestoj, da bi potem osnovali novega, boljšega.

Vprašamo se, zakaj je praksa razveljavila tako jasno izraženo načelo, da je z rastočo zalogo treba povečati intenziteto sečenj.

Večkrat slišimo pripombo, češ da uporaba formul in lestvic užitnih odstotkov negativno deluje na strokovne kadre; namesto da bi se strokovnjaki poglobili v stanje sestojev in na osnovi tega določali etat glede na potrebne gojitvene intervencije, se drže šablon in jih uporabljajo, ne da bi kaj mislili. Toda formule in lestvice niso nič drugega kot delovni pripomočki, ker gozdarski strokovnjak brez takih in drugih pripomočkov ne more dosledno izvajati splošnih gozdnogospodarskih načel.

Ali lahko postavimo trditev, da se etati zaradi tega niso menjali, ker so se z rastočo zalogo zmanjševale potrebe po gozdnogojitvenih intervencijah? Zdi se nam, da bi taka trditev mejila že na absurd.

Situacija nam postane še manj razumljiva, če pomislimo na enodobne gozdove. Njihova skupna površina je 279.775 ha, v preteklih 20 letih pa smo posekali in obnovili le 37.459 ha ali 13,4 % skupne površine. Če se vprašamo, s kakšno poprečno obhodnjo gospodarimo v slovenskih enodobnih gozdovih, nam odgovor pove tale preprosti račun ($20 : 13,4 = x : 100$):

$$x = 100.20 : 13,4 = 149 \text{ let.}$$

Z besedami: Če smo v dvajsetih letih posekali le 13,4 % površine enodobnih gozdov, bi potrebovali 149 let, da bi s sečnjo obšli vse in se s sečnjo vrnili na začetno točko.

Poprečna obhodnja 149 let pa je za naše klimatske in splošne razmere nesmisel!

Kako naj si torej razlagamo čuden pojav, da je etat slovenskih gozdov ob močnem porastu gozdnih fondov ostal nespremenjen? Menim, da nam ne preostane drugega, kot da ta pojav označimo kot strokovno inercijo, zastoj. Pri tem ne smemo pozabiti, da vsaka sprememba dosedanjega etata povzroča določen odpor in nasprotovanje operativnih organov, ker povečani etat v večini primerov zahteva tudi spremembo dosedaj uporabljenih metod, poveča odgovornost tako taksatorjev kot tudi izvršnih organov. Včasih se čudimo, kako se ekstenzivne metode redčenja, metode »pokapanja mrličev«, še dandanes mnogo-kje tako trdoživo ohranjajo. Toda tega pojava ni težko razumeti, saj ni nič lažjega, kot pri redčenju odkazati le tista drevesa, ki so že na pol suha. Prav

tako lahko rečemo, da ni nič lažjega kot realizirati nizke etate, saj v takih primerih ne potrebujemo nič drugega, kot da capljamo za naravo, da posekamo tisto drevje, ki ga je narava že izločila, da sekamo tam, kjer je narava že sama ustvarila naravni pomladek in si nam ni treba razbijati glave s problemi naravnega ali pa tudi umetnega pomlajevanja. Visoki etati zahtevajo tudi večja vlaganja, povečujejo obseg gojitvenih in negovalnih del in tudi povečana vlaganja v izgradnjo prometnih sredstev in opreme. Toda pri tem ne smemo pozabiti, da povečani etat ustvarja tudi povečane dohodke. Dejstvo pa je tudi to, da s povečanim etatom stroški mnogokje hitreje rastejo kot pa dohodki.

c) *Notranja protislovja v gozdarskih kolektivih*

Rekli smo že, da so delovne enote za urejanje gozdov v zadnjih letih zavrgle načelo, da je treba vzporedno z rastočimi gozdnimi fondi — rastočo zmogljivostjo naših gozdov — povečati tudi etate. Namesto tega pa dejansko izvajajo načelo, naj etati ostanejo takšni, kot so bili, ne glede na ugotovljene spremembe.

Na drugi strani pa ugotavljamo, da skoraj vsa gozdna gospodarstva znatno prekoračujejo etate, ki so jih predložile njihove delovne enote za urejanje gozdov in so kolektivi kot celota te etate tudi sprejeli. To pomeni, da kolektivi kot celota le formalno sprejemajo gozdnogospodarske načrte, kot jih izdelujejo in predlagajo delovne enote za urejanje gozdov, pri tem pa že vnaprej računajo s tem, da bodo te načrte pri samem izvajanju prekrojili tako, kot bo to po njihovem mnenju najbolj ustrezalo. Zelo zanimivo je, da taksacijske delovne enote ne kažejo nikakega nezadovoljstva ali celo ogorčenja, če operativa po svoje kroji njihove načrte. Lahko bi celo rekli, da med taksatorji dostikrat naletimo na posebno miselnost, ki bi jo približno takole opisali: taksatorjeva dolžnost je, da po načelih znanosti o urejanju gozdov sestavi gozdnogospodarski načrt, ni pa njegova skrb, če se ta načrt tudi izvaja.

Po tej poti se ustvarja situacija, ki je silno nevarna za zdrav razvoj gospodarjenja z gozdovi. Na eni strani imamo delovne enote, ki sestavljajo dolgoročne načrte in so pri tem že vnaprej prepričane, da njihovih načrtov ne bodo izpolnjevali. Ta zavest hromi njihovo prizadevnost pri delu, zlasti pa slabi čut odgovornosti. Na drugi strani pa so delovne enote, ki sestavljajo gozdna gospodarstva. Te enote niso bile neposredno vključene v sestavljanje dolgoročnih načrtov, so pa prav tako že vnaprej prepričane, da teh načrtov ne gre preveč resno upoštevati. Operativa si zna že sama pomagati, kadar ji gozdnogospodarski načrti ne ustrezajo. Pri takih stališčih tudi ne kaže, da bi se resno in kritično proučeval predlog gozdnogospodarskega načrta. Vse skupaj postane nekakšna formalnost, ki jo je treba upoštevati, ne toliko zaradi vsebine, kolikor zaradi obstoječih zakonitih predpisov.

Toda urejanje gozdov ni neka samostojna znanstvena disciplina, ni abstraktna teorija, ki se razvija samostojno po svojih notranjih zakonitostih, temveč bi morala biti zbir vseh tistih izkustev in znanstvenih dognanj, s katerimi človek vpliva na gozdno proizvodnjo. Med temi številnimi faktorji zavzema posebno mesto tisti, ki ga lahko označimo s skupnim imenom: gospodarski interes ljudskih skupnosti za gozdno proizvodnjo. Zakoniti predpisi, s katerimi se usmerja gospodarjenje z gozdovi, niso nič drugega kot ukrepi, s katerimi ljudska skupnost skuša uveljaviti svoje dolgoročne interese. Če se

ti predpisi na kateremkoli področju spremene v golo formalnost, kateri se je z določeno spretnostjo možno izogniti, tedaj to pomeni, da se izigravajo narodni interesi.

č) *Nasprotja med posameznimi proizvodnimi faktorji*

Ko so pred nekaj stoletji začeli s sistematičnim urejanjem gospodarjenja v gozdovih, so imeli pred očmi le cilj, da uveljavijo določen red. Niso pomišljali, da bi s svojimi ukrepi pospeševali proizvodnjo lesne materije, saj so bili prepričani, da gozd raste brez človekove pomoči, toda hkrati so bili prepričani, da človek z neurejenim, stihijskim načinom izkoriščanja lahko močno ovira naravno proizvodnjo. Po tedanjem pojmovanju je bila naloga ureditve gozdov izključno v tem, da premaga stihijo in uveljavi določen red pri izkoriščanju gozdov. Razdelitev gozdov na letna sečišča je pomenila odločitev o tem, kje, kdaj in koliko naj se letno poseka, nič več in nič manj.

Ker so se, zaradi čim uspešnejšega uveljavljanja načela »reda«, odločili za umetno pomlajevanje, so ti stroški pomenili ceno, ki jo je treba plačati, da bi uveljavili red v gospodarstvu, podobno kot mora trgovec plačati svojega knjigovodjo, da bi si zagotovil red in preglednost v svojem poslovanju. Če so v nekaterih letih morali sekati mlado drevje v polnem naponu rasti, ko so v istem času na nekem drugem mestu že vidno propadali stari sestoji, tedaj so ugotavljali, da je treba prenašati tudi »žrtve«, da bi se ohranil red v gospodarjenju. Take in podobne žrtve so sprejemali kot sestavni del cene, ki jo je treba plačati, da bi ohranili red v gozdu.

Potreba po naravnem pomlajevanju se je uveljavila kot višja sila, ker bukovih in jelovih gozdov niso znali umetno pomlajevati. Ta višja sila je primorala lastnike gozdov, da so nekoliko zožili dotlej absolutno veljavno načelo reda. Poleg načela »reda« so morali priznati tudi naravno pomlajevanje, kot proizvodni faktor, ki ga je treba upoštevati. S tem se niso odrekli redu v gozdu, pač pa so se morali odreči absolutni prevladi enega samega načela. Red v gozdu, v glavnem so pod tem razumeli red v izkoriščanju, je postal odvisen od poteka naravnega pomlajevanja. Sečnje so morali prilagojevati semenskim letom, stanju gozdnih zemljišč, ki je v nekih primerih pospeševalo naravno pomladitev, v drugih pa jo je oviralo in zadrževalo. Gozdar se je znašel v položaju, ko je moral dati konkreten odgovor na konkretno vprašanje, kako uveljaviti načelo reda v okoliščinah, ko zakonov gozdne narave ni mogoče spremeniti. Izhod iz take situacije je bil možen le tako, da je bil dosežen nekak kompromis: gozdar je moral odstopiti od uveljavljanja samo enega načela ter je moral hkrati upoštevati eno in drugo načelo. Morda bi bilo bolje, da se izognemo izrazu kompromis, saj nas spominja na pojem delnega poraza. V mehaniki najdemo mnogo bolj nepristanske izraze. Če na isto telo hkrati delujeta dve sili, dve komponenti, se ne more uveljaviti ne ena ne druga, temveč se pojavi nova silnica, rezultantna, ki je izraz odnosov med obema prvotnima silama. Pojem rezultante lahko uporabimo tudi v prenesenem pomenu, tudi v gozdarstvu lahko govorimo o rezultantah, ko se hkrati uveljavlja in upošteva več vplivov. Rezultanto v tem smislu pomeni gozdnogospodarski sistem, ki upošteva več kot en proizvodni faktor. Gospodarjenje, ki se osnuje na oplodnih sečnjah, je le en primer uveljavljanja rezultante raznih vplivov.

Tudi obhodnja, ki se uporablja v enodobnih gozdovih, bodisi da se seka na golo z umetnim pomlajevanjem ali pa z oplodnimi sečnjami, je eden od

faktorjev, ki se je šele postopoma uveljavil kot samostojen faktor v gozdni proizvodnji. Iz podatkov v prejšnjih poglavjih je razvidno, da so bili prvi urejevalci enodobnih gozdov prepričani, da je samo od njih odvisno, kakšno obhodnjo bodo izbrali. Prvotne obhodnje so bile zelo kratke, potem so se hitro uveljavile zelo dolge obhodnje blizu 200 let. Očitno so bili tedanji gozdarji mnenja, da obhodnja ni nič drugega kot osnovni element reda, ki ga človek po svoji volji uveljavlja v gozdu. Na temelju obsežnih raziskav, ki so jih opravile nemške poskusne postaje v sredini preteklega stoletja, se je šele pokazalo, da je pravilna le tista obhodnja, ki upošteva zakonitosti gozdne rasti. Obhodnja ni normativ, ki si ga kdo izmisli, kdo drug pa ima prav tako pravico, da ga zavrže, obhodnja namreč izhaja iz same dinamike gozdne rasti. Prirastek mase in tudi prirastek vrednosti je v začetku minimalen, postopoma raste, doseže svojo kulminacijo in začne padati, a tega padanja ne moremo zaustaviti. V sistemu gospodarjenja z gozdovi se je tako uveljavila nova silnica, katere rezultat je bilo gospodarjenje po načelih največje čiste zemljiške rente.

Lahko bi nadaljevali z naštevanjem primerov, kako so se v gozdarstvu posamezna odkritja uveljavljala in tako postala proizvodni faktor, ker jih je človek upošteval pri svojih odločitvah; vendar že doslej naštetih primeri zadostujejo, da si lahko ustvarimo podobo o tem, kako se je izgrajeval in izpopolnjeval sistem modernega — ali če hočete — naprednega gospodarjenja z gozdovi. Moderni sistem je sicer v nekaterih primerih (srednji gozd) odpravil nekatere načine gospodarjenja, toda v ogromni večini primerov se je moderno gozdarstvo gradilo tako, da je upoštevalo čimdalje večje število okolnosti, bodisi naprednih pojmovanj o resničnih in trajnih interesih posameznikov in družbe glede gozda, prav tako pa tudi znanstvenih odkritij o naravnih zakonitostih, ki vplivajo na gozdno rast. Današnji sistem gospodarjenja z gozdovi ne upošteva le enega ali dveh načel, temveč je rezultanta številnih komponent, katerih število nenehno raste. Za današnjo stopnjo razvoja je morda najznačilnejše dejstvo, da vedno globlje spoznavamo, da važnost gozda ni le v tem, da proizvaja les, temveč so zelo važni tudi posredni vplivi v področju režima vod, v higienskih vplivih, ki so važni za zdravje narodov. Dostikrat te posredne vplive opisujemo tudi kot važnost gozdov za turizem.

Na tem mestu nas pa najbolj zanima vprašanje, na kakšen način, s pomočjo kakšnega mehanizma, se uveljavljajo novi vplivi in se vključujejo v sistem gospodarjenja?

Omenili smo že razburjanje, ki ga je pred pribl. 50 leti izzvala Möllerjeva knjiga o »Dauerwaldu«, ko se je zdelo, da je nenadoma nastal popoln preokret v gozdarstvu, češ da za uspeh v gospodarstvu z gozdovi ni potrebno nič drugega, kot z vso skrbjo negovati obstoječe sestoje; zavreči da je treba kot zastarele vse pojme, kot so obhodnja, vsako razlikovanje med glavnim in vmesnim užitkom, češ edino načelo, ki naj uravnava izkoriščanje gozdov, je v tem, da se ob upoštevanju nege sestojev seka vsako leto in povsod ter toliko, kolikor gojitelj gozdov ugotovi za potrebno. Glede na naše vprašanje o mehanizmu uveljavljanja novih faktorjev nas zanima v tem pojavu le okolnost, da se je ideja »Dauerwalda« pojavila s tako silovitostjo, kot da hoče podreti, razveljaviti vse, kar je bilo pred njo. Toda čas je prispeval svoje, priznanje pomembnosti nege sestojev se je uveljavilo kot nov, in sicer važen faktor gozdne proizvodnje, ni pa mogel zamenjati in izriniti faktorjev, ki so veljali že od prej. Za nas je najvažnejše, da si zapomnimo, da se je novi faktor pojavil

kot nasprotje vsega obstoječega v gospodarjenju z gozdovi, to nasprotje pa je bilo premagano, ko je nova misel našla svoje mesto v sistemu in ga obogatala, pri tem pa je v resnici v določeni meri omejila, zmanjšala pomembnost nekaterih od prej obstoječih vodil, po katerih se ravnamo pri gospodarjenju z gozdovi. Načelo reda npr. ni razveljavljeno, toda postalo je sestavni del zapletenega sistema gospodarskega ukrepanja, s katerim si skušamo zagotoviti maksimalne in trajne koristi gozdov.

Vrnimo se sedaj k našim domačim razmeram, k razmeram, ki vladajo v gozdarstvu Slovenije v sredi leta 1967! Če se poglobimo v današnjo situacijo, naletimo na številna protislovja v našem sedanjem sistemu gospodarjenja z gozdovi. Omenili smo že protislovja med našim sistemom samofinanciranja in pojavom zamrznjenih etatov, nasprotja med planiranimi in realiziranimi sečnjami. Če se ozremo po naših strokovnih publikacijah in revijah, ugotavljamo močne težnje, da bi uveljavili najnovejše in najnaprednejše metode nege gozdov, poudarjamo potrebno po intenzivnih redčenjih in drugih negovalnih ukrepih; ko pa proučujemo poročila o izvršenih gozdnogojitvenih delih, ugotavljamo, da se že itak skromno načrtovana gojitvena dela realizirajo le z zelo nizkim odstotkom največkrat z okrog 30 %. Splošen vtis, ki ga dobimo pri proučevanju sedanjega stanja našega gozdarstva, je, da naše težnje med seboj niso usklajene, zdi se, da hočemo več, kot pa zmoremo. Naši programi ostanejo zelo pogosto le deklaracije o tem, kaj bi si želeli, in se razblinjajo in razveljavljajo, potem ko se ugotovi, da jih ne zmoremo izvesti. Dostikrat pridemo do zaključka, da bi lahko dosegli mnogo večje uspehe, če bi si bili na jasnem, kaj v resnici zmoremo.

Kako naj dobimo jasno in zanesljivo podobo o naši dejanski zmogljivosti?

Poudarili smo, da je pri nas uveljavljen sistem samofinanciranja gozdarstva, in smo trdili, da je ta sistem glede na naše razmere najboljši, ki si ga smemo želeli. Iz tega sledi, da moramo v vsem našem programiranju upoštevati dejstvo, da je razvoj našega gozdarstva popolnoma odvisen od tega, koliko dohodkov lahko ustvarimo in kako te dohodke razdelimo. Višina bruto dohodka je v gozdarstvu omejena z načelom trajnosti donosov. Če torej ugotovimo, da posek lahko povečamo in da pri tem še vedno ustvarjamo pogoje za krepitev gozdnih fondov, tj. povečamo prirastek po količini in vrednosti, tedaj lahko povečamo tudi bruto dohodek od gozdov.

Toda povečanje bruto dohodka ne more biti samo sebi namen. Napredek gozdarstva je odvisen od prosto razpoložljivih sredstev, torej od čistih dohodkov gozdarstva. To pomeni, da je razvoj gozdarstva odvisen od tega, v kolikšni meri smo znali znižati proizvodne stroške v vseh panogah gozdarskih dejavnosti, z režijskimi stroški vred.

Če pa imamo jasno podobo o čistih dohodkih, ki so dosegljivi, moramo priznati dejstvo, da je napredek gozdarstva odvisen predvsem od tega, če smo ustvarjeni čisti dohodek pravilno razdelili, tako da smo s tem zagotovili največji dosegljivi celotni uspeh gospodarjenja tako na področju naravne primarne proizvodnje kakor tudi na drugih področjih dejavnosti.

Kaj naj si konkretno predstavljamo pod pojmom »pravilna razdelitev dohodkov«?

Da bomo bolj jasni, vzemimo tale primer: gozdni posestnik, ki živi izključeno od dohodkov gozda, si je ob uporabi najnovejše strokovne literature

Primer!
in lastnih strokovnih dognanj ustvaril podobo idealno negovanega sestoja. Že od samega začetka skrbi, da je naravni pomladek dovolj gost; če pa tega ni, uporabi pri pogozdovanju najmanj 10.000 sadik na hektar. Taka gostota se mu zdi potrebna, da bi s pogostnimi in nenehnimi posegi v sestoj oziroma mladje vzgojil sestoj, ki bi se odlikoval po odličnih selekcioniranih osebkih in bi s tem dosegel maksimalno možen prirastek po količini in vrednosti. Ker pa je v svojih dohodkih omejen, ne more svojih naprednih metod uporabljati na vsej površini, temveč z intenzivnimi posegi zajame komaj $\frac{1}{10}$ površine, ki je nege potrebna. V tem primeru je jasno, da povečani donos na $\frac{1}{10}$ površine ne more nadomestiti izgube v prirastku, ki nastane zaradi zanemarjanja nege na $\frac{9}{10}$ površine.

Kako si torej predstavljamo »pravilen razpored razpoložljivih sredstev«, namenjenih za krepitev in zboljšanje gozdnih fondov?

Začnimo pri osnovanju sestoja! Pri umetnem pogozdovanju se bo gozdni posestnik glede na razpoložljive dohodke zadovoljil s tem, da bo na hektar porabil le 2.500 sadik. S tem bo za nekaj let odložil potrebo po čiščenju mlaja, s startnim gnojenjem pa bo pomagal sadikam, da se čimprej dvignejo toliko, da jih plevel ne bo mogel zadušiti.

Ne more biti dvoma o tem, da redčenja pomenijo povečanje stroškov v vseh fazah, začenši od odkazila, sečnje in izdelave do spravila, transporta in tudi uskladiščenja lesa. Pri tem dobimo v pretežnem delu droben material, čeprav smo se odločili za tako imenovano močno redčenje. Če ugotovljamo, da bi glede na stanje v konkretnem sestoju bilo potrebno, da se redčenja ponavljajo vsaka 3 leta, bomo izračunali, kakšen izdatek oziroma zmanjšanje dohodkov (droben material) nastane pri izvajanju idealnega programa redčenja. Če ugotovimo, da bi nam finančni razlogi dopuščali, da tako idealno redčenje izvajamo le na polovici potrebne površine, tedaj se bomo morali zadovoljiti s tem, da bomo redčenja ponavljali le vsaka 4 ali 5 let, toda pri tem bomo z nekoliko manj intenzivnimi posegi obvladovali celotno površino, ki zahteva redčenja.

Podobno velja tudi za realiziranje glavnih užitkov. Dekoncentracija sečenj je iz gojitvenih ozirov zaželen skoraj povsod, toda vsaka dekoncentracija povzroča povečanje proizvodnih stroškov in s tem zmanjšanje čistega dohodka. Postopne sečnje na velikih površinah omogočajo znatno koncentracijo sečenj in zagotavljajo s tem znaten finančni efekt. Pri tem pa ne moremo zatisniti oči pred dejstvom, da tako koncentrirane sečnje lahko povzročijo znatno škodo v gojitvenem pogledu. Gozdni gospodar mora sečnje izvajati takō, da s tem zmanjša proizvodne stroške, da pa pri tem ne povzroči povečanih pogozdovanih in drugih gojitvenih stroškov. Potemtakem je način izvajanja pomladitvenih sečenj kompromis med težnjo za zmanjšanjem stroškov v procesu gozdnih sortimentov in zmanjšanjem gozdnogojitvenih stroškov. Tudi odločitve o tem, ali gojimo enomerne enodobne gozdove, niso odvisne le od tega, kateri sistem je s čisto gojitvenega stališča boljši, temveč tudi od tega, kateri je dražji. Če se pokaže, da so skupinsko postopne sečnje z gojitvenega stališča boljše, zahtevajo pa gostejše omrežje gozdnih cest, tedaj je odločitev odvisna od tega, ali nam dosegljiva finančna sredstva zadoščajo, da se lotimo gradnje potrebnih gozdnih cest in s tem sprejmemo tudi trajno povečanje stroškov vzdrževanja cest.

Omenili smo že, da smo se slovenski gozdarji navduševali za prebiralno gospodarjenje ne le iz čisto strokovnih razlogov, temveč je pri tem igral svojo

vlogo tudi nekakšen romantični nacionalizem. Vsako kritiko nemškega sistema enodobnih čistih in enomernih sestojev smo smatrali hkrati tudi kot pohvalo našega prebiralnega gospodarjenja. Toda v sistemu samofinanciranja gozdarstva se moramo otresti romantičnih nagnjenj. Če danes zagovarjamo prebiralno gospodarjenje, moramo uporabiti čisto drugačne in tehtnejše dokaze. Menimo, da je prebiralno gospodarjenje tisti sistem, ki najbolje ustreza ekonomskim pogojem kmečkih gozdnih posestnikov, ki morajo sekati vsako leto, in to na razmeroma majhnih površinah. Če upoštevamo, da mora kmet vsako leto iz svojega gozda dobiti potrebna drva in da mora vsako leto prodati nekaj lesa, da bi si zagotovil finančno ravnotežje, tedaj moramo priznati, da mu prebiralni gozd najbolje ustreza. Poleg tega je treba upoštevati, da v kmečkem gospodarstvu nastopajo obdobja, ko poljska dela bolj ali manj počivajo, tako da kmet lahko z razpoložljivo domačo delovno silo opravi tudi delo v gozdu. Dejstvo, da prebiralno gospodarjenje zahteva dekoncentracijo sečenj in s tem večjo porabo človeške delovne sile, za kmeta ne pomeni pomanjkljivosti, temveč možnost, da svojo razpoložljivo delovno zmogljivost koristno uporabi. Čisto drugače pa je pri gozdnih gospodarstvih. Gospodarske organizacije morajo nujno težiti za tem, da uporabo človeške delovne sile zmanjšajo na minimum. Ni naključje, da se naša gozdna gospodarstva branijo skrajševati obhodnjice na manj kot 10 let. Nekdanji veleposestniki so uporabljali obhodnjice v trajanju od 20 do 40 let, s sečnjo pa so zajemali le drevesa s premerom 50 do 80 cm. Tako gospodarjenje pa pač ne zasluži imena »prebiranje«! Posledice so znane, ti gozdovi se ne pomlajujejo naravno. Toda na kraških terenih moramo prebiralno gospodariti tudi v primeru, če to povzroča povečane stroške.

Da povzamemo: pod pravilno razdelitvijo sredstev v sistemu samofinanciranja gozdarstva si predstavljamo takšno delitev razpoložljivih dohodkov, da se vsakemu proizvodnemu faktorju dodeli toliko finančnih sredstev, kolikor le-ta trajno prispeva k ustvarjanju novih vrednosti. Če torej nega prispeva k ustvarjanju vrednostnega prirastka, naj bo vrednostni prirastek osnova za dodeljevanje! Sedaj pa se vprašamo, ali lahko pričakujemo, da bo taksator, ki ima za nalogo sestavljanje gozdnogospodarskega načrta za posamezno gospodarsko enoto, lahko upošteval vse te momente. Takoj lahko odgovorimo, da pri sedanjem sistemu urejanja gozdov taksator nima vpogleda v finančno zmogljivost celotne gospodarske organizacije. Pred seboj ima le posamezno enoto, pa tudi v tej vidi le gozdna zemljišča in na njej rastoče lesne zaloge. Po dosedanjih navodilih se mu ni bilo treba podrobneje zanimati za finančne in druge ekonomske odnose.

Spredaj smo večkrat kritizirali novejšje gozdnogospodarske načrte, češ da ne upoštevajo osnovnih ekonomskih potreb in odnosov. Sedaj pa prihajamo do zaključka, da v razmerah, v kakršnih so delali, dejansko niso mogli upoštevati vseh faktorjev naprednega gospodarstva, ker jih niso poznali. Menimo, da taksator lahko dobi potrebno orientacijo za svoje delo le na temelju pravilno sestavljenega gozdnogospodarskega načrta za celotno gozdnogospodarsko območje.

Zaključujemo s trditvijo, da je gospodarjenje z gozdovi v Sloveniji dospelo do tiste točke razvoja, ko ne more več naprej, če ne bo v polni meri upoštevalo dejstva, da je pri nas uveljavljen sistem samofinanciranja goz-

darstva v okviru območja in da mora celoten program razvoja sloneti na ugotovljenih naturalnih in finančnih zmogljivostih območij. Le v tem okviru se lahko izravnajo protislovja, ki se vsebolj pogosto pojavljajo in zavirajo naš razvoj!

ENTSTEHUNG UND ÜBERWINDUNG DER INNEREN WIDERSPRÜCHE AUF DEM GEBIETE DER FORSTEINRICHTUNG

Zusammenfassung

Das allgemeine wirtschaftliche Gedankengut dringt mit seiner Gültigkeit auch auf des engere Gebiet der Forstwirtschaft vor und bringt dort ganz bestimmte waldbauliche Formen zur Geltung. Parallel zur Entwicklung und Wandlung der Wirtschaftsgedankens ändern sich auf diesem Gebiete die Wirtschaftsziele, neue oder erweiterte Ziele aber fordern neue Mittel und Wege, um zu diesem Zielen zu gelangen. Der direkt wirkende Hebel, welcher die Bewegungen auslöst, ist die Kritik des Bestehenden, sowohl der Ziele als auch der Mittel. Deshalb erscheinen auch in der Forstwirtschaft fortwährend Gegensätze. Es werden Widersprüche aufgedeckt und im Zusammenhang damit entstehen neue Wirtschaftsformen, welche wenigstens zum Teil imstande sind, die Gegensätze abzuschaffen.

Der Autor versucht, an Hand von konkreten Beispielen aus der Geschichte der Forstwirtschaft darzustellen, wie bestimmte Wirtschaftsgedanken gewisse, forstwirtschaftliche und waldbauliche Formen hoch bringen. Aus der autarkischen Tendenz nach lokaler Selbstversorgung entsprang die waldbauliche Form des Niederwaldes, aus der Erweiterung der autarkischen Tendenzen, Bauholz zu produzieren, resultierte der Mittelwald. Aus dem Wunsche heraus, möglichst zielstrebige Mittel zu finden, entstanden verschiedene Formen des Mittelwaldes. Das feudale Wirtschafts- und Gesellschaftssystem verursachte in den Wäldern wegen seiner unzähligen und verwickelten Servitutbeziehungen eine derartige Unordnung, dass jederman schlug, was und wieviel immer er wollte. Die Ordnung, welche mit Hilfe Staatsautorität in der ersten Hälfte der Neuzeit geschaffen wurde, stellte den Versuch dar, auch in den Wäldern eine solche Ordnung, wie sie ein Heer in seiner Organisation verwirklicht, zu sichern. Es wurde versucht, die Wälder auf jährliche Schlagflächen zu verteilen, welche einander ähnlich wie Kompanien bei Militärparaden folgen würden. Eine derartige Aufteilung von Waldkomplexen auf jährliche Schlagflächen erwies sich jedoch bald gegensätzlich der natürlichen Gesetzmässigkeit des Waldwuchses. So wurde die Geburt der Forstwirtschaft angebahnt, um den Zielen der Forstwirtschaft zu dienen. Die ursprüngliche Aufteilung der Wälder auf gleichgrosse Jahresschlagflächen wurde durch eine Aufteilung auf jährliche oder periodische Schlagflächen ersetzt, welche gleichgrosse Holzvorräte enthielten. Nach weiteren Rekonstruktion des Systems entstand die sogenannte kombinierte Methode der forstwirtschaftlichen Einrichtung. Doch durch alle forstliche Wirtschaftsformen macht sich der allgemeine Wirtschaftsgedanke der Rationierung — einer Verteilung auf Raten geltend. Dieser Gedanke bekam in der Forstwirtschaft die Benennung »Prinzip der Nachhaltigkeit«.

Das ökonomische Prinzip der Rentabilität durchdrang die Forstwirtschaft erst viel später, in Verbindung mit dem Prinzip der Nachhaltigkeit formierte es sich zu der sogenannten Theorie der höchsten reinen Bodenrente. Nach aussen manifestiert sich dieser Wirtschaftsgedanke in einer starken Tendenz nach Verkürzung der Umtriebszeiten, um damit eine Anhäufung von schwach wachsenden, sich also schlecht rentierenden Holzvorräten zu verhindern. Bald danach kam das Rentabilitätsprinzip mit einer derartigen Heftigkeit zu Geltung, dass es das ältere Prinzip der Nachhaltigkeit bedrohte. Diese Richtung erhielt die Benennung »Bestandeswirtschaft«, welche ein Zusammenschliessen von Beständen in Wirtschaftseinheiten ablehnte, zugleich mit der Umtriebszeit als dem Werkzeug zur Erreichung der Nachhaltigkeit.

Es wurde auch öfters versucht, das technokratische Prinzip durchzusetzen. Unter seinem Einfluss wurde der sogenannte Dauerwald gebildet als Ausdruck der Überzeugung, dass das ökonomische Prinzip am besten zur Verwirklichung gelangt, wenn

der forstlichen Technik, dem Waldbau und der Pflege völlig freie Tätigkeit erlaubt wird.

Während des ersten Fünfjahresplans hatte in Jugoslawien das wirtschaftliche und gesellschaftliche System der staatlichen planmässigen Wirtschaft volle Geltung. In diesem System war der Forstwirtschaft vorübergehend die Aufgabe zugeteilt, dass sie mit beschleunigter Nutzung der bestehenden Holzvorräte Naturalgüter und Baumaterial zum Wiederaufbau der Wohnorte besorge und zugleich Finanzmittel zum Ausbau der Industrie und zur Förderung der Elektrifizierung bereitstelle. Die Forstwirtschaft wurde als extraktive Industrie behandelt, gleich dem Bergbau. Nach 1951 herrschte die Erkenntnis vor, dass die Holzvorräte im Walde das wichtigste Produktionsmittel sind und im folgenden Jahrzehnt wurden alle Bestrebungen zu einer Vergrösserung der Holzvorräte gerichtet, um den Zuwachs zu steigern. Das Gesetz der Inertion führte diese Tendenz zum Extrem.

Der Autor macht darauf aufmerksam, dass die Exploitation der Wälder mit zunehmenden Produktionsfähigkeit in Einklang gebracht werden muss, vor allem aber muss das Prinzip der Rentabilität durchgesetzt werden. Unter voller Beachtung des Prinzips der Nachhaltigkeit bzw. der dauernden Vergrösserung der Erträge müssen jene Wälder beschleunigt genutzt werden, welche wegen Überalterung oder anderer Mängel schwachen Zuwachs aufweisen, das heisst weniger als der Produktivität der Standorte entsprechen würde. Da in Slowenien das ökonomische Prinzip der Selbstfinanzierung der Forstwirtschaft im Rahmen der forstwirtschaftlichen Regionen durchgehende Geltung hat, müssen daraus entsprechende Schlüsse gezogen werden. Im Rahmen der Nachhaltigkeit sollen maximale erreichbare Einkommen angestrebt werden, zugleich soll aber mit Hilfe einer zweckmässigen Verteilung der Bareinkommen die maximale Aktivierung aller Produktionsfaktoren ermöglicht werden. Jedem Produktionsfaktor bzw. Produktionssektor sollen soviel Geldmittel zugeteilt werden, als von diesem dauernd zur Realisierung des Reinertrages beigetragen werden, also aus der Perspektive der Nachhaltigkeit.

